

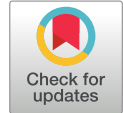
Türkiyat Mecmuası Journal of Turkology

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Adalet, Saygı ve Sorumluluk Değerleri: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Işığında

Justice, Respect, and Responsibility Values in Şeyyad Hamza's Yusuf and Züleyha Masnavi: In Light of the Türkiye Century Education Model

Hulusi Geçgel¹

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Çanakkale, Türkiye

Öz

Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Züleyha mesnevisi, Türk-İslam medeniyetinin kültürel mirasında önemli bir yere sahiptir. Bu makale, eserdeki adalet, saygı ve sorumluluk değerlerini, "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" ve "Erdem-Değer-Eylem Modeli" perspektifinden derinlemesine incelemektedir. Çalışma, bu mesnevinin değerler eğitimi bağlamındaki önemini ve zenginliğini vurgulamayı amaçlamaktadır. Araştırmada, mesnevinin "Erdem-Değer-Eylem Modeli" ile örtüşen yönleri ve değerlerin metinde nasıl işlendiği, nitel veri analizi programı MAXQDA 2024 kullanılarak detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Tümdengelimci bir yaklaşımla, adalet, saygı ve sorumluluk değerlerine ilişkin ana temalar oluşturulmuş ve metin bu temalar doğrultusunda taranarak ilgili bölümler tespit edilmiştir. Ardından, tümevarımcı yöntemle bu ana temalardan alt kodlar türetilerek değerlerin çeşitli boyutları belirlenmiştir. Analizler sonucunda, adalet (50), saygı (89) ve sorumluluk (94) olmak üzere üç ana değer başlığı altında toplam 233 veri noktasına ulaşılmıştır. Bulgular, mesnevideki bu değerlerin karakterlerin davranışlarını, olay örgüsünü ve metnin ana temasını derinden etkilediğini göstermektedir. Özellikle Yusuf'un adil davranışları, Züleyha'nın saygılı tutumu ve Hz. Yakup'un sorumluluk sahibi kişiliği gibi temalar öne çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlar, eserdeki değerlerin, "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli"nin erdemli birey yetiştirme hedefiyle bire bir örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu çalışma, edebî eserlerin değerler eğitimi potansiyeline dikkat çekerek günümüz eğitimcilerine rehberlik etmeyi hedeflemektedir.

Abstract

Şeyyad Hamza's Masnavi of Yusuf and Züleyha is a truly significant and influential work within the cultural heritage of Turkish-Islamic civilization. This article provides an in-depth examination of the fundamental values of justice, respect, and responsibility found in the epic poem. The analysis, conducted through the lens of the "Türkiye Yüzyılı Maarif Model" and the "Virtue-Value-Action Model," used the qualitative data analysis program MAXQDA 2024. A rigorous mixed-method approach was employed; a deductive method first established core themes, while an inductive method derived sub-codes. The analysis yielded a total of 233 data points across three main categories: justice (50), respect (89), and responsibility (94). The findings indicate that these values profoundly influence character behavior, shape the plot, and contribute to the text's central themes. Prominent examples include Yusuf's just actions, Züleyha's respectful attitude, and Prophet Jacob's sense of responsibility. The compelling results demonstrate that the core values within the masnavi directly and strongly align with the "Türkiye Yüzyılı Maarif Model's" goal of cultivating virtuous individuals. This study aims to provide guidance to modern educators by highlighting the potential of literary works in values education.

Anahtar Kelimeler Şeyyad Hamza • Yusuf ve Züleyha • Erdem-Değer-Eylem Modeli • Değerler Eğitimi • Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

Atıf | Citation: Geçgel, Hulusi. "Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Adalet, Saygı ve Sorumluluk Değerleri: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Işığında". *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, 35, Özel Sayı (2025): 134-178. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1739539>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Geçgel, H.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Hulusi Geçgel hgecgel@comu.edu.tr

Keywords

Şeyyad Hamza · Yusuf and Züleyha · Virtue-Value-Action Model · Values Education · Türkiye Century Education Model

Extended Summary

Şeyyad Hamza's "Yusuf and Züleyha" masnavi is considered a cornerstone of Turkish-Islamic culture. This study aims to conduct an in-depth examination of the values of justice, respect, and responsibility within the work, viewed through the lens of the Türkiye Century Education Model and its "Virtue-Value-Action Model." The masnavi stands out as an important work in the context of values education due to its rich moral teachings. The research employed a qualitative design, utilizing a thematic analysis method for data interpretation. Justice, respect, and responsibility were established as the main themes, and the masnavi text was scanned accordingly. The analysis revealed that these values directly influenced character behaviors, guided the plot, and significantly contributed to the main theme of the work. Yusuf's just actions, Züleyha's respect, and Jacob's responsible personality are central to the epic. The study's results demonstrate that the values embedded in the masnavi largely align with the Türkiye Century Education Model's objective of nurturing virtuous individuals. The way the masnavi addresses these values offers inspiring and guiding insights for contemporary educators in the field of values education. The value of justice is explored in a multifaceted way within the masnavi. Manifestations of justice become apparent through the protection of the innocent, the realization of justice, confession of guilt and forgiveness, the establishment of fairness, and the rejection of slander. Particularly, Yusuf's just and equitable stance reflects the fundamental principles of justice. His forgiving and compassionate approach demonstrates that justice encompasses not only punishment but also forgiveness. The emphasis on religious values and belief in divine justice reveals the metaphysical dimension of the understanding of justice. The theme of family ties implies that justice should encompass not only social order but also individual and emotional needs. These findings indicate that the masnavi's concept of justice parallels the Türkiye Century Education Model's goals of protecting rights and freedoms, acting fairly, and valuing merit. The value of respect is addressed in the masnavi under various sub-headings, including gratitude and repentance, noble character and beauty, dreams and prostration, love and longing, rescue and salvation, forgiveness and pardon, servitude and monotheism, reverence, miracles and wonders, and prayer and intercession. The characters' gratitude and repentance towards God emphasize the religious dimension of respect. The noble character and beauty of Yusuf and other prophets are presented as a source of the respect shown to them. The motif of dreams and prostration is treated as a symbolic expression of respect, while the love and longing felt for Yusuf reveal the emotional dimension of respect. Forgiveness and pardon are presented as a requirement of respect in human relationships, while the belief in servitude and monotheism forms the theological basis of respect. The reverence shown to prophets emphasizes the importance of respecting religious leaders. Miracles and wonders enhance the respect for the prophets' greatness. These findings suggest that the masnavi's value of respect supports, from various angles, the Türkiye Century Education Model's objectives of politeness, self-respect, principled behavior, empathy, and valuing national and spiritual heritage. The examination of responsibility in the masnavi reveals that this value is explored through sub-themes such as awareness of responsibility, repentance and remorse, patience and steadfastness, honesty and truthfulness, trust and faith, gratitude and thankfulness, and forgiveness and pardon. Whether characters are aware of their responsibilities and their efforts to fulfill them underscore the importance of an awareness of responsibility. Their remorse for mistakes and acceptance of their responsibilities mark an important step in the development of this value. Demonstrating patience and steadfastness in the face of adversity is presented as an indicator of determination in fulfilling responsibilities. Honesty and truthfulness stand out as fundamental characteristics of a responsible individual, while trust and faith are crucial elements that nurture the feeling of responsibility. These findings indicate that the masnavi's value of responsibility significantly supports the Türkiye Century Education Model's objectives of fulfilling duties towards oneself and society, and accepting the consequences of one's actions. In conclusion, Şeyyad Hamza's Yusuf and Züleyha masnavi, with its inherent values of justice, respect, and responsibility, exhibits a significant parallel with the Türkiye Century Education Model's goal of raising virtuous individuals. The in-depth treatment of these values through various sub-themes and character behaviors within the masnavi reveals that the work is a rich resource for values education. This study offers a unique perspective to the literature by demonstrating how a classical literary text can reflect the core values of a contemporary educational model and what kind of contributions it can make to values education. Şeyyad Hamza's work is not only significant within our

literary tradition but also constitutes a valuable resource for contemporary approaches to values education. In this regard, the potential of classical literary texts to convey the fundamental values of current education systems should not be overlooked.

Giriş

Edebî eserler, ortaya çıktıkları toplumun kültürel ve sosyal yapısını yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda insanlığın ortak duygularını ve deneyimlerini evrensel bir dil aracılığıyla aktarır. Bu yönüyle edebiyat, yalnızca estetik bir haz sunmakla sınırlı kalmaz; bireylerin etik ve ahlaki gelişimine katkı sağlayan bir rehber niteliği de taşır. Bu çerçevede, Yusuf ve Züleyha mesnevisi, yüzyıllar boyunca Türk-İslam kültüründe derin izler bırakmış; ahlaki ve manevi değerleri güçlü bir anlatı içinde işleyerek kuşaktan kuşağa aktarılmasını mümkün kılmıştır.

Yusuf kıssasına dayanan bu anlatı; doğruluk, sadakat, sabır ve iffet gibi insani erdemleri öne çıkarması sayesinde farklı dönemlerde ve coğrafyalarda geniş yankı bulmuştur. Kutsal metinlerdeki kökeninden beslenen bu hikâye, yalnızca dinî değil; aynı zamanda evrensel bir anlatı olarak da pek çok edebî esere ilham vermiştir. Bu yönüyle Yusuf'un hikâyesi, edebiyat aracılığıyla hem bireysel hem toplumsal düzeyde ahlaki farkındalık geliştirme potansiyeli taşır.

Anadolu sahası Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Şeyyad Hamza (ö. XIV. yüzyıl başları), "XIV. yüzyılın başlarında Akşehir ve çevresinde yaşamış bir şair olarak" bilinir.¹ Şeyyad Hamza'nın en tanınmış ve etkili eseri, Anadolu Türkçesiyle aruz vezniyle yazılan ilk müstakil Yusuf ve Züleyha hikâyesi olma özelliğini taşıyan mesnevisidir. 1529 beyitten oluşan bu eser, aruzun fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbıyla nazmedilmiş olup yalnızca aşk temasını değil, aile ilişkileri ve devlet yönetimi gibi çeşitli konuları da derinlemesine ele almıştır.² Bu mesnevi, sadece bir aşk hikâyesi sunmakla kalmayıp dönemin toplumsal ve siyasi yaşamına dair önemli bilgiler içermesiyle de dikkat çeker. Yusuf ve Züleyha mesnevisi, edebî sanatının yanı sıra barındırdığı ahlaki ve didaktik unsurlarla sonraki dönem Yusuf ve Züleyha anlatılarına önemli bir örnek teşkil etmiştir.³

Türkiye Yüzyılı kapsamında, millî bir şahsiyetin oluşumuna katkı sunmayı ve ahlaklı, erdemli bireyler yetiştirmeyi hedefleyen Türk eğitim sistemi; adalet, hikmet, merhamet, iyilik ve doğruluk gibi köklü medeniyet değerleri üzerine inşa edilmektedir.⁴ Bu eğitim anlayışı, bireylerin sadece bilgiyle donanmasını değil, aynı zamanda ahlaki ve etik değerleri özümsemesini de amaçlar. Bu bağlamda, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin temelini oluşturan Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, değerleri erdemli bir kişiliğin ana unsurları olarak kavramsal bir çerçeveye oturtmakta ve davranışları şekillendirmedeki rollerini vurgulamaktadır.⁵ Modelde adalet, saygı ve sorumluluk, diğer değerlerle etkileşim hâlinde olan 'çatı değerler' olarak tanımlanır; öğrencilerin bu değerleri içselleştirmesi, eğitim sürecinin kritik bir boyutunu teşkil eder. Nitekim adalet; hak ve özgürlüklerin korunması, hakkaniyetli davranışlar ve liyakate önem verme gibi ilkeleri barındırırken; saygı, nezaket, empati, etkili iletişim ve millî-manevi değerlere bağlılığı içerir. Sorumluluk ise bireyin kendine ve topluma karşı görevlerini yerine getirme ile eylemlerinin sonuçlarını üstlenme bilincini ifade eder.⁶ Bu değerler, bireyin hem kişisel hem de toplumsal yaşamında rehberlik eden temel ilkelere dir.

¹ İlhan Genç, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2011), 4: 287.

² Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 148.

³ Mehmet Fuat Köprülü, *Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 284.

⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli-Öğretim Programları Ortak Metni* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2025), 5.

⁵ MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli-Öğretim Programları Ortak Metni*, 3.

⁶ MEB, 4.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin değerler eğitime verdiği önem, alan yazınındaki çalışmalarla da desteklenmektedir. Yunus Yalçın, doktora tez çalışmasında Yusuf ile Züleyha mesnevilerinde işlenen değerleri analiz ederek ortaokul Türkçe derslerinde değerler eğitimi amaçlı etkinlik önerileri sunmuştur.⁷ Bu tez çalışmasında söz konusu mesnevilerdeki değerleri Rokeach ve Schwartz'ın değer sınıflandırmaları ile MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan 2006, 2015, 2017 ve 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programları ve 2017 Millî Eğitim Bakanlığı değerler listesine göre tespit ve analiz edilmiştir. Ramazan Arı, yüksek lisans tez çalışmasında Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyha hikâyesindeki beşerî his ve hasletleri incelemiştir;⁸ Şeyma Çelik ise aynı mesnevinin Kur'ân-ı Kerim, Tevrat ve İncil anlatılarıyla mukayesesini yapmıştır.⁹ Tuğba Nur Koçaslan, yüksek lisans tezinde Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyha mesnevisindeki rüya motifini ele alırken¹⁰ Okan Alay makalesinde Yusuf ve Züleyha hikâyesinin epizot tahlilini ve motif yapısını incelemiştir,¹¹ Hanife Koncu ise Yûsuf ve Züleyhâ bibliyografyası oluşturmıştır.¹² Bu çalışmalar Şeyyad Hamza'nın eserinin farklı yönlerini aydınlatmakla birlikte, mevcut makale, söz konusu eserdeki adalet, saygı ve sorumluluk değerlerini doğrudan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, klasik bir metnin çağdaş bir eğitim modeliyle sistematik incelenmesine dair yeni bir metodolojik çerçeve sunarak alanyazına özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bireylerin zihinsel, duygusal, bedensel, sosyal ve manevi gelişimini merkeze alan bütüncül bir eğitim anlayışı benimser. Modelin temel hedeflerinden biri, bilme ile sorumluluk arasındaki ayrılmaz bağı vurgulayarak bilgi sahibi bireylerin etik değerlere duyarlı ve sorumluluk sahibi olmasını sağlamaktır.¹³ Bu durum, değerlerin eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve sadece bilgi aktarmıyla sınırlı kalınmaması gerektiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, köklü bir edebî geleneğin parçası olan ve evrensel değerleri bünyesinde barındıran Yusuf ve Züleyha mesnevisinin, çağdaş eğitim sisteminin temel değerlerini nasıl yansıttığının incelenmesi büyük önem taşır. Bu inceleme, edebî metinlerin değerler eğitimi alanındaki potansiyelini anlamak, öğretim programlarına entegrasyonuna yönelik pedagojik yaklaşımlar geliştirmek ve klasik eserlerin günümüz eğitim bağlamındaki yerini ve önemini yeniden değerlendirmemize olanak tanıyacaktır.

1. Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın metodolojisi detaylandırılacak; ardından Yusuf ve Züleyha mesnevisinde tespit edilen adalet, saygı ve sorumluluk değerlerine ilişkin tematik analiz bulguları sunulacaktır. Elde edilen bulgular, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi bağlamında tartışılacak ve son olarak çalışmanın sonuçları ile gelecekteki araştırmalar için öneriler sunulacak makale tamamlanacaktır.

⁷Yunus Yalçın, "Yusuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı", (Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, 2021), 2, Ulusal Tez Merkezi (693017).

⁸Ramazan Arı, "Şeyyâd Hamza'nın Yusuf u Zeliha Hikâyesinde Beşerî His ve Hasletler", (Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2011), Ulusal Tez Merkezi (302930).

⁹Şeyma Çelik, "Şeyyâd Hamza'nın Yusuf ve Zeliha Mesnevisinin Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve İncil Anlatılarıyla Mukayesesini" (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2021), Ulusal Tez Merkezi (701730).

¹⁰Tuğba Nur Koçaslan, "Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyha Mesnevisinde Rüya Motifi" (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2021, Ulusal Tez Merkezi (685224).

¹¹Okan Alay, "Yusuf ve Züleyha Hikâyesinin Epizot Tahlili ve Motif Yapısı", *Folklor/Edebiyat*, 17/68 (2011): 167-180, erişim 10 Ekim 2025. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255378>.

¹²Hanife Koncu, "Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5, no. 10 (2007): 617-630.

¹³MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 3.

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada, sosyal olguları kendi doğal ortamlarında derinlemesine anlamayı ve yorumlamayı hedefleyen nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırma, belirli bir olguyu kendi bağlamında inceleyerek zengin ve ayrıntılı betimlemeler sunmayı amaçlayan bir yaklaşımdır.¹⁴ Bu çalışmanın temel amacı, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi'nde yer alan çatı değerler olan adalet, saygı ve sorumluluk değerlerinin nasıl inşa edildiğini ve anlamlandırıldığını tespit etmektir. Bu sayede, 14. yüzyılın başlarında edebî bir metinde ifadesini bulan değerlerin, günümüz eğitim anlayışıyla kurduğu ilişkinin derinlemesine anlaşılması hedeflenmektedir.

Nitel araştırmalar; belirli bir olgu, birey, grup veya bağlam hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmeye odaklanır.¹⁵ Bu araştırmanın odağı da Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinin, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi perspektifinden anlaşılması ve yorumlanmasıdır. Nitel araştırmada veri toplama yöntemleri çeşitlilik göstermekle birlikte (örn. görüşmeler, gözlemler, odak grup tartışmaları), bu çalışmada doküman analizi yöntemi temel alınmıştır. Doküman analizi, araştırma konusuyla ilgili yazılı materyallerin sistematik olarak incelenmesini ve yorumlanmasını içeren nitel bir araştırma tekniğidir.¹⁶ Bu kapsamda, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* eseri, çalışmanın temel dokümanı olarak değerlendirilmiş ve değerlerin metin içerisindeki sunumu derinlemesine analiz edilmiştir.

1.2. Araştırmada İncelenen Eser

Bu çalışmada, Şeyyad Hamza'nın *Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselâm Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübârek* adıyla da bilinen *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi, İbrahim Taş'ın hazırladığı edisyon temel alınarak incelenmiştir.¹⁷

Yusuf Peygamber'in yaşam öyküsü, içerdiği evrensel temalar ve güçlü ahlaki mesajlar sayesinde birçok farklı kültürde anlam bulmuş etkileyici bir anlatıdır. Bu hikâye zamanla çeşitli toplumların edebî mirasında yer edinmiş; yalnızca dini metinlerle sınırlı kalmayıp farklı dönemlerde ve biçimlerde yorumlanarak edebiyat dünyasında kalıcı bir iz bırakmıştır. İslam edebiyatı bağlamında Yusuf kıssası, özellikle Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresi'nin üçüncü ayetinde geçen "ahsenü'l-kasas" (en güzel kıssa) terkihiyle ayrı bir önem kazanmıştır.¹⁸

Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi, Anadolu sahası Türk edebiyatının kuruluş devresinde kaleme alınmış olup Kur'an-ı Kerim'e bağlı kalınarak ve Fars etkisinden büyük ölçüde uzak bir biçimde yazılmış olması bakımından dikkat çekicidir. Eser, halk arasında *Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselâm Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübârek* adıyla da bilinmektedir ve Dehri Dilçin tarafından 1946 yılında kapsamlı bir inceleme eşliğinde yayımlanmıştır.¹⁹

Toplamda 1529 beyitten oluşan bu mesnevi, aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmıştır. Eserin, halkın toplandığı meclislerde okunup dinlenmek üzere yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, eserin temel amacı halka dini değerleri telkin etmek ve manevi bir coşku uyandırmaktır. Metin içerisinde okuyucuya doğrudan hitap edilmesi, salavat getirmeye ve günahlardan tövbe etmeye davet gibi unsurlar bu didaktik amacın güçlü göstergeleridir.

¹⁴Sharan B. Merriam, *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation* (San Francisco: Jossey-Bass, 2009), 58.

¹⁵Robert E. Stake, *The Art of Case Study Research* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 1995), 3.

¹⁶Glenn A. Bowen, "Document Analysis as a Qualitative Research Method," *Qualitative Research Journal* 9, no.2 (2009): 27.

¹⁷Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Züleyha*, haz. İbrahim Taş (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019).

¹⁸Kur'ân-ı Kerim Meâli, "Yusuf Sûresi," haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, 12:3.

¹⁹Dehri Dilçin, *Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhâ'sı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946).

1.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın temel veri kaynağını, Şeyyad Hamza'nın 14. yüzyılda kaleme aldığı *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi oluşturmaktadır. Eserin seçilmesinde, Türk-İslam edebiyatındaki önemli yeri ve değerler eğitimi açısından sunduğu zengin içerik belirleyici olmuştur. Metin olarak İbrahim Taş tarafından hazırlanan 2019 tarihli neşir esas alınmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak amacıyla kapsamlı bir alan yazını taraması gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları, değerler eğitimi literatürü ve *Yusuf ve Züleyha* mesnevileri üzerine yürütülen akademik araştırmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler doğrultusunda, araştırmanın kavramsal temelleri yapılandırılmış ve analiz sürecine yön verecek teorik altyapı oluşturulmuştur.

1.4. Veri Analizi Süreci

Elde edilen nitel verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz, nitel verilerdeki örüntülerin (temaların) sistematik bir şekilde belirlenmesi, organize edilmesi ve yorumlanması sürecidir.²⁰ Bu analiz süreci, verilerin derinlemesine incelenmesini ve anlamlandırılmasını amaçlamaktadır.

Veri analizine başlarken tümdengelimci ve tümevarımcı yaklaşımların bir arada kullanıldığı karma bir strateji izlenmiştir. Öncelikle, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin "Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi"nde yer alan çatı değerler (adalet, saygı, sorumluluk) temel alınarak ana temalar oluşturulmuştur. Ardından, mesnevi metni bu ana temalar doğrultusunda taranmış ve ilgili beyitler belirlenmiştir. Bu süreçte, MAXQDA 2024 nitel veri analiz yazılımı kullanılarak kodlama ve kategori oluşturma işlemleri gerçekleştirilmiştir.

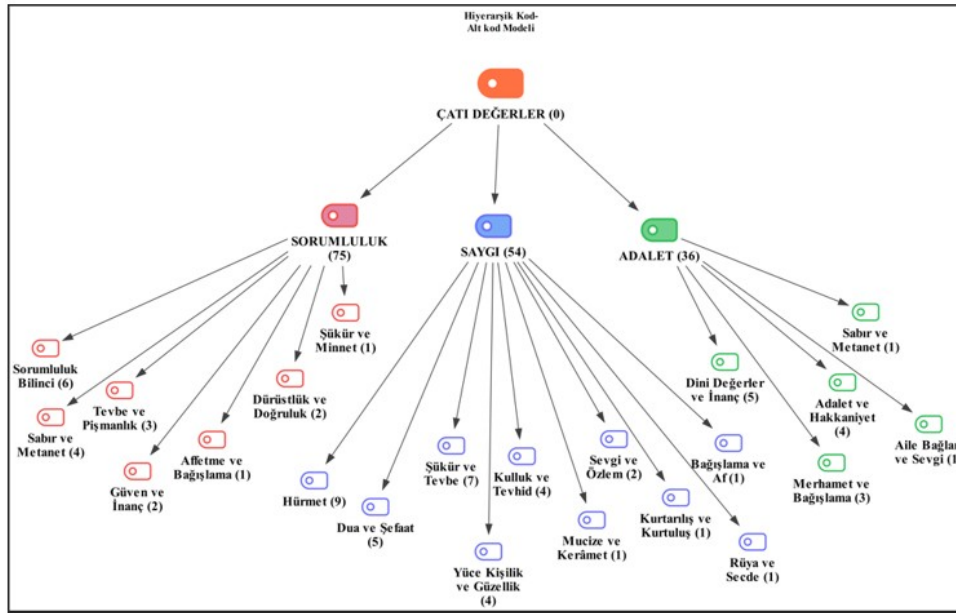
Daha sonra, belirlenen ana temalar altında toplanan beyitler, tümevarımcı bir yaklaşımla derinlemesine analiz edilerek alt kodlar oluşturulmuştur. Bu alt kodlar, ana temaların farklı boyutlarını ve mesnevi metnindeki tezahürlerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Analiz sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla, MAXQDA 2024 yazılımının sunduğu görselleştirme araçları -örneğin *Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli* ve *Tek Vaka Modeli (Kodlu Bölümler)*- kullanılmış; böylece analiz sürecinin şeffaflığı sağlanmış ve elde edilen bulguların doğruluğu desteklenmiştir.

2. Bulgular

Bu çalışmanın bulguları, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinin adalet, saygı ve sorumluluk çatı değerleri bağlamında nasıl anlamlandırılabilirliğine dair önemli veriler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, çalışmanın temel noktalarının daha açık ve anlaşılır bir şekilde kavranabilmesi amacıyla Şema 1 üzerinden görselleştirilmiştir.

²⁰Virginia Braun ve Victoria Clarke, "Using Thematic Analysis in Psychology," *Qualitative Research in Psychology* 3, no. 2 (2006): 77-101.

Şema 1*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde İşlenen Temel Değerler*

Şema 1, Yusuf ve Züleyha mesnevisindeki ana temaları ve alt kodları göstermektedir.

2.1. Çatı Değerler

Şemada görüldüğü üzere, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde üç ana tema (çatı değer) öne çıkmaktadır: Sorumluluk, Saygı ve Adalet. Bu temalar, mesnevinin temel değerlerini oluşturmakta ve karakterlerin davranışlarını, olayların akışını ve mesajını şekillendirmektedir.

2.1.1. Sorumluluk

Sorumluluk teması, mesnevide bireysel ve toplumsal düzeyde ele alınmaktadır. Yusuf'un ve diğer karakterlerin sorumluluklarını yerine getirme biçimleri, bu değerlin önemini ve ihmal edildiğinde ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları vurgulamaktadır.

2.1.1.1. Sorumluluk Bilinci

Bu alt kod, karakterlerin sorumluluklarının farkında olup olmadıklarını ve bu sorumlulukları yerine getirmek için nasıl bir çaba gösterdiklerini ele alır. Yusuf'un kardeşlerinin sorumsuz davranışları ve bu davranışların sonuçları, sorumluluk bilincinin önemini ortaya koymaktadır.

2.1.1.2. Tevbe ve Pişmanlık

Bu alt kod, karakterlerin hatalarını anlayıp pişmanlık duymalarını ve bu hatalardan dönerek sorumluluklarını kabul etmelerini vurgular. İblisin ve Yusuf'un kardeşlerinin tevbe etmeleri, sorumluluğun farkına varmanın ve olumsuz davranışlardan vazgeçmenin önemini göstermektedir.

2.1.1.3. Sabır ve Metanet

Bu alt kod, zorluklar karşısında sabretmenin ve metanetli olmanın önemini vurgular. Yusuf'un zor durumdaki hayatı boyunca gösterdiği sabır ve metanet, sorumluluklarının bilincinde olan bir bireyin zorluklar karşısında nasıl güçlü kalabileceğini göstermektedir.

2.1.1.4. Dürüstlük ve doğruluk

Bu alt kod, karakterlerin doğru sözlü ve dürüst davranışlarını ele alır. Yusuf ve Yakup'un dürüstlükleri, sorumluluk sahibi bir bireyin temel özelliklerinden biri olduğunu göstermektedir.

2.1.1.5. Güven ve İnanç

Bu alt kod, karakterlerin birbirlerine ve Tanrı'ya olan güvenlerini ve inançlarını ele alır. Güven ve inanç, sorumluluk duygusunu besleyen önemli değerlerdir.

2.1.1.6. Şükür ve Minnet

Bu alt kod, karakterlerin Tanrı'ya şükretmelerini ve minnettarlık duymalarını ele alır. Şükür ve minnet, sorumluluk sahibi bir bireyin sahip olması gereken önemli duygulardır.

2.1.1.7. Affetme ve Bağışlama

Bu alt kod, Yusuf'un kardeşlerini affetmesini ve onlara karşı bağışlayıcı olmasını ele alır. Affetme ve bağışlama, sorumluluk duygusuyla yakından ilişkilidir ve toplumsal barışı sağlamada önemli bir rol oynar.

2.1.2. Saygı

Saygı teması, mesnevide farklı alt başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu alt başlıklar, saygının çeşitli yönlerini ve farklı bağlamlardaki anlamlarını ortaya koymaktadır.

2.1.2.1. Şükür ve Tevbe

Bu alt kod, karakterlerin Tanrı'ya karşı duydukları saygı ve minnettarlığı ifade etme biçimlerini ve hatalarından dönerek af dilemelerini ele alır.

2.1.2.2. Yüce Kişilik ve Güzellik

Bu alt kod, Yusuf'un ve diğer peygamberlerin hem fiziksel hem de manevi güzelliğe sahip olduklarını ve bu özelliklerin insanlarda saygı uyandırdığını vurgular.

2.1.2.3. Rüya ve Secde

Bu alt kod, rüyaların ve secdenin saygı değerini nasıl pekiştirdiğini ele alır. Yusuf'un rüyasında gördüğü secde, onun yüceliğine ve Tanrı katındaki değerine işaret eder.

2.1.2.4. Sevgi ve Özlem

Bu alt kod, Yusuf'a duyulan sevgi, özlem ve hayranlığın onun yüce kişiliğine ve güzelliğine duyulan saygının bir ifadesi olarak yorumlanabileceğini gösterir.

2.1.2.5. Kurtarılı ve Kurtuluş

Bu alt kod, Yusuf'un zor durumdan kurtarılışını ve bu kurtuluşun Tanrı'nın yardımıyla gerçekleştiğini vurgular. Bu durum, Tanrı'ya olan saygıyı ve O'na olan inancı pekiştirir.

2.1.2.6. Bağışlama ve Af

Bu alt kod, Yusuf'un affedici ve merhametli karakterini ve bu karakterin saygı değerini nasıl pekiştirdiğini ele alır.

2.1.2.7. Kulluk ve Tevhid

Bu alt kod, Yusuf'un ve diğer karakterlerin Tanrı'ya olan inançlarını ve kulluklarını ele alır. Tevhid inancı, saygı değerinin temelini oluşturur.

2.1.2.8. Hürmet

Bu alt kod, Yusuf'a ve diğer peygamberlere gösterilen saygı ve hürmeti vurgular. Peygamberlere duyulan hürmet hem dini hem de toplumsal değerlerin korunmasında önemli bir rol oynar.

2.1.2.9. Mucize ve Keramet

Bu alt kod, Yusuf'un mucizelerinin onun Tanrı katındaki özel konumunu ve yüceliğini vurguladığını ve insanlarda ona karşı hayranlık ve saygı uyandırdığını gösterir.

2.1.2.10. Dua ve Şefa

Bu alt kod, Yusuf'un ve diğer peygamberlerin Tanrı'ya yakarışlarını ve insanlık için şefa

2.1.3. Adalet

Adalet teması, mesnevide farklı alt başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu alt başlıklar, adaletin farklı yönlerini ve uygulama biçimlerini göstermektedir.

2.1.3.1. Dini Değerler ve İnanç

Bu alt kod, dini inançların ve değerlerin adalet anlayışını nasıl şekillendirdiğini ele alır. Karakterlerin Tanrı'ya olan inancı, duaları ve yakarıları, adaletin ilahi bir kaynak tarafından korunduğu ve sağlandığı inancını yansıtır.

2.1.3.2. Adalet ve Hakkaniyet

Bu alt kod, Yusuf'un adalet arayışını ve hakkaniyete olan bağlılığını vurgular. Yusuf'un suçsuzları koruması ve suçluların hak ettikleri cezayı almalarını sağlaması, onun adil ve hakkaniyetli kişiliğini gösterir.

2.1.3.3. Sabır ve Metanet

Bu alt kod, zorluklar karşısında sabretmenin ve metanetli olmanın adaletin sağlanması için önemli bir erdem olduğunu vurgular.

2.1.3.4. Aile Bağları ve Sevgi

Bu alt kod, adaletin sadece toplumsal düzeni sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bireylerin sevgi ve aidiyet ihtiyaçlarını da karşılaması gerektiğini vurgular.

2.1.3.5. Bağışlama ve Af

Bu alt kod, affetmenin ve bağışlamanın adaletin önemli bir parçası olduğunu ele alır. Yusuf'un affedici ve merhametli tutumu, adaletin sadece cezalandırma değil, aynı zamanda bağışlamayı da içerebileceğini gösterir.

2.1.3.6. Merhamet ve Bağışlama

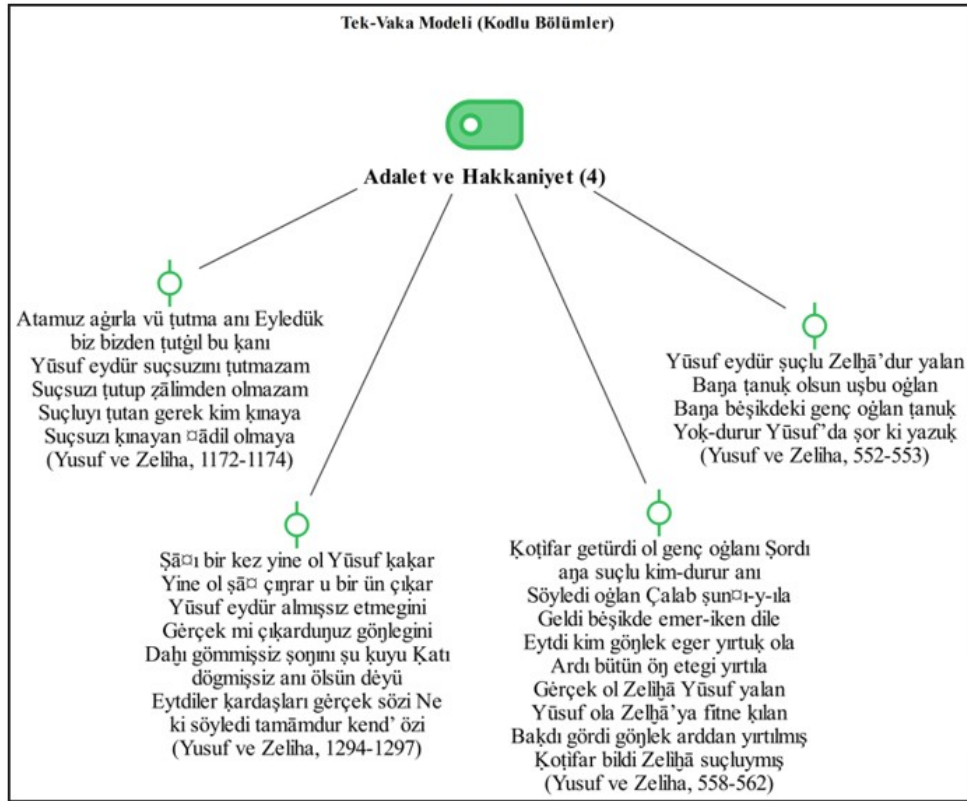
Bu alt kod, Yusuf'un merhametli ve şefkatli davranışlarını ve bu davranışların adaletin tecellisini nasıl desteklediğini ele alır.

Yusuf ve Züleyha mesnevisi; sorumluluk, saygı ve adalet gibi temel değerleri farklı yönleriyle ele alarak okuyucuya zengin bir mesaj sunmaktadır. Bu değerler, karakterlerin davranışlarını, olayların akışını ve mesajını şekillendirerek okuyuculara ahlaki ve manevi açıdan öğretici bir hikâye sunmaktadır.

2.1.4. Adalet Değeri ile İlgili Bulgular

2.1.4.1. Adalet ve Hakkaniyet

Şema 2'de "adalet" teması altında yer alan "adalet ve hakkaniyet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 2*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Adalet ve Hakkaniyet*

Şema 2, "adalet" ana teması altında toplanan beyitleri ve bu beyitlerin ait olduğu alt kodları göstermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde adalet kavramı, çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır. Suçsuzların korunması, suçluların cezalandırılması, affedicilik, hakkaniyet ve gerçeğin ortaya çıkarılması gibi farklı yönleri, metnin çeşitli bölümlerinde vurgulanmaktadır.

2.1.4.1.1. Masumiyetin Korunması ve Adaletin Gerçekleşmesi

Atamız ağırla vü tutma anı

Eyledük biz bizden tutğıl bu kıanı²¹

Bu beyitte Yusuf'un kardeşleri Bünyamin'in suçsuz olduğunu ve asıl suçluların kendileri olduğunu ifade eder. Bu ifade, adaletin sağlanması için suçsuzların korunması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Yūsuf eydür suçsuzını tutmazam

Suçsuzı tutup zālinden olmazam

Suçluyu tutan gerek kim kınaya

Suçsuzı kınayan ādil olmaya²²

²¹Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Züleyha*, haz. İbrahim Taş (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 89.

²²Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Züleyha*, 89.

Bu beyitler, Yusuf'un adalet anlayışının temel prensiplerini ortaya koymaktadır. Yusuf, suçsuzları korumanın ve suçluları cezalandırmanın önemini vurgularken, adaletin gerçekleşmesi için suçlu ile suçsuzun ayırt edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2.1.4.1.2. Suçun İtirafı ve Affedicilik

Şâ'ı bir kez yine ol Yūsuf kaķar
Yine ol şâ' ıırar u bir ün ııķar
Yūsuf eydür almıřsız etmegini
Gerçek mi ııkardunuz gönlegini
Daķı gömmişsiz şonını řu kuyu
Kadı dögmışsiz anı ölsün dēyü
Eytdiler ķardařları gerçek sözi
Ne ki söyledi tamāmdur kend'özi²³

Bu beyitlerde, Yusuf'un kardeşlerinin suçlarını itiraf etmeleri ve Yusuf'un bu suçu affetmesi anlatılmaktadır. Yusuf'un affediciliği, adaletin sadece cezalandırma değil; aynı zamanda merhamet ve affetmeyi de içerebileceğini göstermektedir.

2.1.4.1.3. Hakkaniyetin Tesisi ve İftiranın Reddi

Yūsuf eydür řuķlu Zelhā dur yalan
Bana tanuķ olsun uşbu oğlan
Baķa bēřikdeki genç oğlan tanuķ
Yokdurur Yūsuf'da řor ki yazuķ²⁴
Eytdi kim gönlek eger yırtık ola
Ardı bütün ön etegi yırtıla
Gerçek ol Züleyha Yūsuf yalan
Yūsuf ola Zelha'ya fitne kılan
Baķdı gördi gönlek arddan yırtılmış
Kotifar bildi Züleyha suçluymıř²⁵

Bu beyitlerde, Yusuf'un kendisine iftira atan Züleyha'nın suçunu ortaya ıkarmak için deliller sunduğu ve adaletin sağlanması için çabaladığı anlatılmaktadır. Züleyha'nın suçu kanıtlandığında bile Yusuf, intikam peşinde koşmamış ve Züleyha'yı cezalandırmamıştır. Bu durum, adaletin intikamdan ziyade hakkaniyeti gözetmesi gerektiğini anlayışını yansıtmaktadır.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde adalet kavramı, çok yönlü bir şekilde ele alınmış ve çeşitli bağlamlarda işlenmiştir. Yusuf'un olaylar karşısındaki adil ve hakkaniyetli tutumu, okuyucuya adaletin önemi ve toplum hayatındaki vazgeçilmez yeri konusunda önemli mesajlar vermektedir.

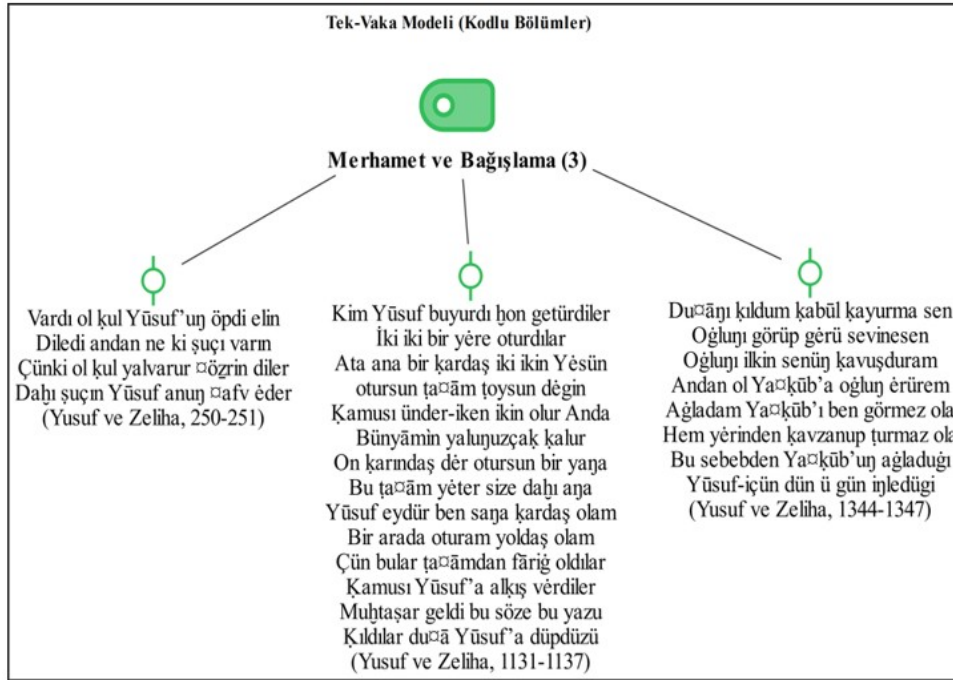
2.1.4.2. Merhamet ve Bağışlanma

Şema 3'te "adalet" teması altında yer alan "merhamet ve bağışlanma" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

²³Şeyyad Hamza, 104.

²⁴Şeyyad Hamza, 54.

²⁵Şeyyad Hamza, 55.

Şema 3**Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Merhamet ve Bağışlanma**

Bu bölümde, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde merhamet ve bağışlama kavramlarının nasıl işlendiği ve bu kavramların adalet anlayışıyla nasıl ilişkilendirildiği ele alınmaktadır.

2.1.4.2.1. Affedicilik ve Merhametin Önemi

Vardı ol kıl Yūsuf'ın üpdi elin
Diledi andan ne ki şuçı varın
Çünkü ol kıl yalvarur özrin diler
Dağı şuçın Yūsuf anuñ afv éder²⁶

Bu beyitlerde, Yusuf'un kendisine hata yapan kölesini affettiği anlatılmaktadır. Kölenin pişmanlık duyması ve özür dilemesi üzerine Yusuf'un onu bağışlaması, merhametli ve affedici bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Bu tavır, adaletin sadece cezalandırma ile değil; aynı zamanda affetme ve merhametle de sağlanabileceğini göstermektedir.

2.1.4.2.2. Kardeşlerin Affedilmesi ve Aile Bağlarının Yeniden Kurulması

On karındaş der otursun bir yaña
Bu taām yeter size dağı aña
Yūsuf eydür ben saña kardaş olam
Bir arada oturam yoldaş olam
Çün bular taāmdan fāriğ oldılar
Kamustı Yūsuf'a alkiş verdiler
Muhtaşar geldi bu söze bu yazı
Kıldılar duā Yūsuf'a düpdüzü²⁷

²⁶Şeyyad Hamza, 34.

Bu beyitlerde, Yusuf'un kardeşlerini affettiği ve onlarla yeniden bir araya gelerek aile bağlarını onardığı anlatılmaktadır. Yusuf'un bu tutumu, affediciliğin ve aile bağlarının önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, adaletin sadece cezalandırma ve intikam alma yoluyla değil, affetme ve barışma yoluyla da sağlanabileceğini göstermektedir.

2.1.4.2.3. Babanın Acısına Ortak Olma ve Şefkat Gösterme

Duānı kıldum kabûl kıyurma sen
Oğlunı görüp geri sevinesen
Oğlunı ilkin senün kavuşduram
Andan ol Yakûb'a oğlun érürem
Ağladam Yakûb'ı ben görmez ola
Hem yerinden kıvzanup tırmaz ola
Bu sebebdan Yakûb'un ağladuğı
Yüsuf-içün dün ü gün inlediği²⁸

Bu beyitlerde, Yusuf'un babası Yakup'un acısını anladığı ve ona destek olmak için çabaladığı görülmektedir. Yusuf, babasına kavuşacağını ve onu mutlu edeceğini söyleyerek ona umut vermektedir. Bu durum, merhametin ve şefkatin, adaletin önemli bir parçası olduğunu ve aile bağlarının güçlendirilmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

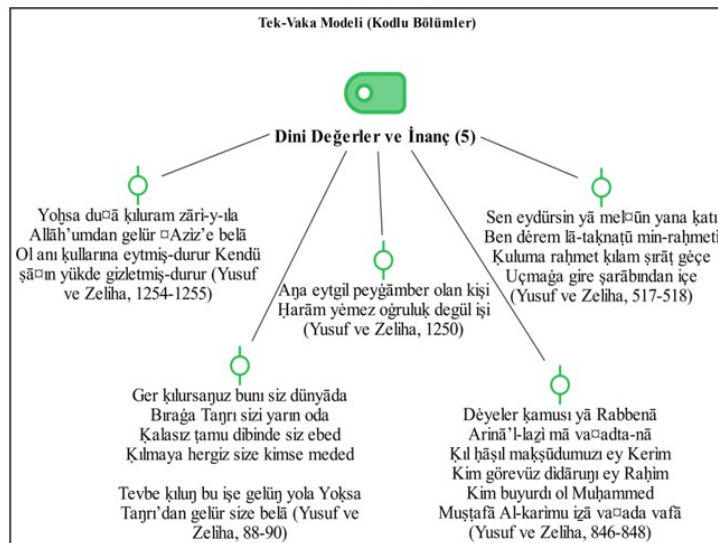
Sonuç olarak *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde merhamet ve bağışlama kavramları, adaletin sadece cezalandırma ve intikam alma yoluyla değil, aynı zamanda affetme, barışma ve şefkat yoluyla da sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Yusuf'un olaylar karşısındaki merhametli ve affedici tutumu, okuyucuya bu değerlerin önemini ve adaletin çok yönlü doğasını göstermektedir.

2.1.4.3. Dini Değerler ve İnanç

Şema 4'te "adalet" teması altında yer alan "dini değerler ve inanç" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 4

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Dini Değerler ve İnanç

²⁷Şeyyad Hamza, 94.

²⁸Şeyyad Hamza, 108.

Bu bölümde, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde dinî değerler ve inanç temasının nasıl ele alındığı ve bu temanın adalet anlayışıyla nasıl ilişkilendirildiği incelenmektedir.

2.1.4.3.1. İlahi Adalet Olan İnanç ve Sığınma

Ger kılursanız buni siz dünyâda
Bırağa Tanrı sizi yarın oda
Kalasız çamu dibinde siz ebed
Kılmaya hergiz size kimse meded
Tevbe kılun bu işe gelün yola
Yoksa Tanrı'dan gelür size belâ²⁹

Bu beyitlerde, kötü eylemlerde bulunanların Tanrı'nın adaletinden kaçamayacakları ve cezalandırılacakları vurgulanmaktadır. Bu durum, adaletin ilahi bir kaynak tarafından sağlanacağına ve korunduğuna olan inancın bir yansımasıdır.

2.1.4.3.2. Dini Emir ve Ahlaki Kurallara Uygun Davranış

Aña eytgil peygâmbir olan kişi
Harâm yemez oğruluk degül işi³⁰

Bu beyitte, peygamberlerin haram yemedikleri ve hırsızlık yapmadıkları, yani dini ve ahlaki kurallara uygun davrandıkları ifade edilmektedir. Bu durum, dini değerlerin ve inançların adil ve dürüst davranışlar üzerindeki etkisini göstermektedir.

2.1.4.3.3. Tanrı'ya Dua Etme ve Yardım Dileme

Yohsa duâ kıluram zâriyıla
Allâh'umdan gelür Azîz'e bela
Ol anı kullarına eytmîş-durur
Kendü şâhın yükde gizletmiş-durur³¹

Bu beyitlerde, Yakup'un oğullarından birinin hapse girmemesi için Tanrı'ya dua ettiği ve O'ndan yardım dilediği görülmektedir. Bu durum, zor zamanlarda insanların Tanrı'ya sığındıklarını ve O'nun yardımına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Aynı zamanda, adaletin sağlanması için sadece insani çabaların yeterli olmadığı, ilahi yardıma da ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

2.1.4.3.4. Tanrı'nın Merhameti ve Bağışlaması

Sen eydürsin yâ melûn yana katı
Ben dérem lâ-taknaţû min-raĥmetî³²
Kuluma raĥmet kılam şîrâţ geçe
Uçmağa gire şarâbından içe³³

²⁹Şeyyad Hamza, 23-24.

³⁰Şeyyad Hamza, 101.

³¹Şeyyad Hamza, 101.

³²Şeyyad Hamza, 52.

³³Şeyyad Hamza, 52.

Bu beyitlerde, Tanrı'nın merhametli olduğu ve kullarını affedebileceği ifade edilmektedir. Bu, adaletin sadece ceza vermekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bağışlamayı ve merhameti de içerdiğini göstermektedir. İlahi adaletin bu yönü, insanların tevbe ederek hatalarından dönmeleri durumunda affedilebileceklerine olan inancı pekiştirmektedir.

2.1.4.3.5. Dinî İnançların Adalet Olan Etkisi

Dâyeler kâmusı yâ Rabbenâ
Arinâ'l-lazî mâ vaadta-nâ
Kıl hâşıl maşşûdumuzu ey Kerîm
Kim görevüz didâruñı ey Raḥîm
Kim buyurdi ol Muḥammed Muştafâ
Al-karîmu izâ vaada vafâ³⁴

Bu beyitlerde, karakterlerin Tanrı'ya olan inançlarının ve dualarının, adaletin sağlanmasında etkili olduğuna inançları vurgulanmaktadır. İnsanların Tanrı'ya dua ederek adaletin gerçekleşmesini ve haksızlığa uğrayanların haklarını elde etmelerini diledikleri görülmektedir. Bu, dini inançların adalet duygusunu güçlendirdiği ve insanların adalet arayışında manevi bir destek sağladığı anlamına gelmektedir.

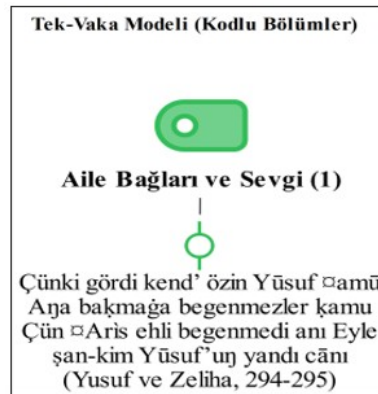
Sonuç olarak *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde dini değerler ve inanç, adalet anlayışını şekillendiren önemli bir faktördür. Karakterlerin Tanrı'ya olan inancı, duaları, yakarışları ve dini öğretilere uygun davranışları, adaletin ilahi bir kaynak tarafından korunduğu ve sağlandığı inancını yansıtmaktadır. Bu anlayış, insanların adalet arayışında manevi bir destek bulmalarını sağlarken, aynı zamanda adaletin sadece dünyevi bir kavram olmadığını, uhrevi bir boyutu da olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.4.4. Aile Bağları ve Sevgi

Şema 5'te "Adalet" teması altında yer alan "aile bağları ve sevgi" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 5

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Aile Bağları ve Sevgi

Bu bölümde, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde aile bağları ve sevgi temasının nasıl işlendiği ve bu temanın adalet anlayışıyla nasıl ilişkilendirildiği ele alınmaktadır.

³⁴Şeyyad Hamza, 74.

2.1.4.4.1. Aileye Duyulan Özlemin ve Sevginin İfadesi

Çünkü gördi kend'özin Yūsuf amū
Aña bakmağa beğenmezler kamu
Çün Aris ehli beğenmedi anı
Eyle şan-kim Yūsuf'ı yandı cānı³⁵

Bu beyitlerde, Yusuf'un Mısır halkının kendisine gösterdiği ilgiden memnun olmadığı ve ailesini, onların sevgisini özlediği anlatılmaktadır. Yusuf'un bu duyguları, ailenin ve sevginin önemini vurgularken, aynı zamanda adalet kavramının sadece toplumsal düzenin sağlanmasıyla değil, bireylerin sevgi, saygı ve aidiyet gibi duygusal ihtiyaçlarının da karşılanmasıyla mümkün olabileceğini göstermektedir.

Mesnevide Yusuf'un ailesinden uzak kalması, onun için bir tür adaletsizlik olarak tasvir edilmektedir. Bu durum, adaletin sadece yasalara ve kurallara uygunluk anlamına gelmediğini, aynı zamanda insanların duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının da karşılanmasını gerektirdiğini göstermektedir. Adaletin tam olarak sağlanması için sadece yasalara uymak yeterli değildir; aynı zamanda insanların sevgi, saygı ve aidiyet gibi temel ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir.

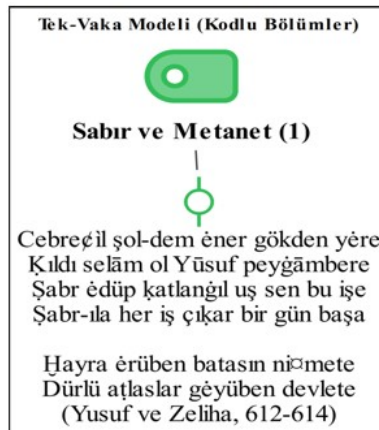
Sonuç olarak *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde aile bağları ve sevgi teması, adalet kavramının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve sadece toplumsal kuralları değil, aynı zamanda bireylerin duygusal ihtiyaçlarını da içerdiğini göstermektedir. Yusuf'un ailesine duyduğu özlem ve sevginin vurgulanması, adaletin sadece yasalara ve kurallara uygunluk anlamına gelmediğini, aynı zamanda insanların sevgi, saygı ve aidiyet gibi temel ihtiyaçlarının da karşılanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.1.4.5. Sabır ve Metanet

Şema 6'da "Adalet" teması altında yer alan "sabır ve metanet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 6

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Sabır ve Metanet

Şema 6, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde sabır ve metanet değerinin nasıl işlendiğini gösteren bir beyiti içermektedir.

³⁵Şeyyad Hamza, 37.

2.1.4.5.1. İlahi Destek ve Sabrın Önemi

Cebre'il şol-dem éner gökden yere
Kıldı selâm ol Yûsuf peygambere
Şabr édüp katlangıl uş sen bu işe
Şabr-ıla her iş çıkar bir gün baş³⁶

Bu beyitlerde Cebrail, zor durumda olan Yusuf'a sabırlı olmasını tavsiye etmekte ve ona destek vermektedir. Zorluklar karşısında sabretmenin, adaletin sağlanması için önemli bir erdem olduğu vurgulanmaktadır. Haksızlığa uğrayan kişi, sabırlı ve metanetli olursa, sonunda adalet yerini bulacaktır.

Sonuç olarak "sabır ve metanet" alt kodu, adaletin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan bir değeri temsil etmektedir. Haksızlığa uğrayan bireylerin, sabır ve metanet göstererek adaletin yerini bulmasını beklemeleri ve bu süreçte mücadele etmekten vazgeçmemeleri, adaletin tesis edilmesi için önemlidir.

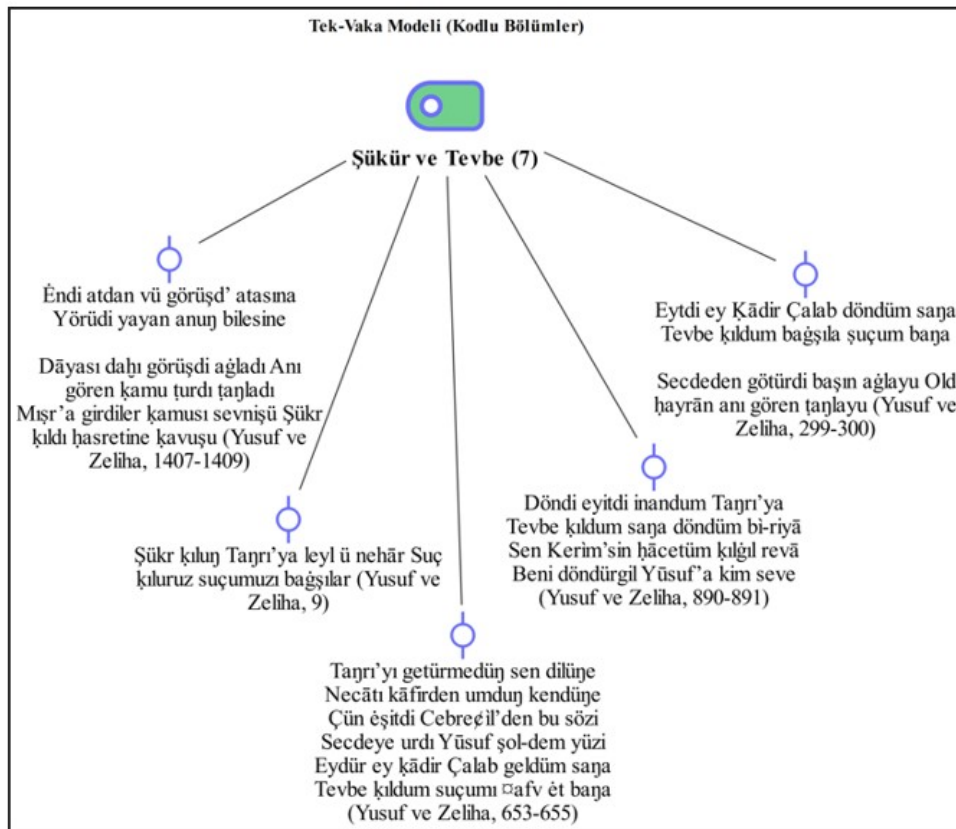
2.1.5. Saygı Değeriyle İlgili Bulgular

2.1.5.1. Şükür ve Tevbe

Şema 7'de "saygı" teması altında yer alan "şükür ve tevbe" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 7

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Şükür ve Tevbe

Bu bölümde, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde şükür ve tevbe kavramlarının nasıl işlendiği ve bu kavramların saygı değeriyle nasıl ilişkilendirildiği ele alınmaktadır.

³⁶Şeyyad Hamza, 58.

2.1.5.1.1. Tanrı'ya Şükür Etme ve Tevbe

Şükr kıluñ Tanrı'ya leyl ü nehâr
Suç kıluruz suçumuzu bağışlar³⁷

Bu beyitte, Tanrı'ya gece gündüz şükretmenin ve O'ndan bağışlanma dilemenin önemi vurgulanmaktadır. İnsanların hatalarını kabul edip Tanrı'ya yönelerek af dilemesi, saygı ve tevazunun bir göstergesidir.

Endi atdan vü görüşdi atasına
Yörüdi yayan anuñ bilesine
Dāyası dañı görüşdi ağladı
Anı gören kamu turdı tañladı
Mısr'a girdiler kamuı sevnışü
Şükr kıldı hasretine kavuşu³⁸

Bu beyitlerde, Yusuf'un babası Yakup ile kavuşmasının ardından duyduğu sevinç ve şükran anlatılmaktadır. Yıllar sonra kavuşmanın verdiği mutluluk, Tanrı'ya şükretme duygusuyla birleşerek saygı ifadesine dönüşmektedir.

Eytdi ey Kâdir Çalab döndüm saña
Tevbe kıldum bağışla suçum baña
Secdeden götürdi başın ağlayu
Oldı hayrân anı gören tañlayu³⁹

Bu beyitlerde, karakterin Tanrı'ya tevbe ederek af dilediği ve hatalarından döndüğü görülmektedir. Bu davranış, Tanrı'ya karşı duyulan saygı ve pişmanlığın bir ifadesidir.

Tanrı'yı getürmedün sen dilüñe
Necâtı kâfirden umduñ kendüñe
Çün eşitdi Cebreçil'den bu sözi
Secdeye urdı Yūsuf şol-dem yüzi
Eydür ey kâdir Çalab geldüm saña
Tevbe kıldum suçumı afv et baña⁴⁰

Bu beyitlerde, Yusuf'un tevbe ederek Tanrı'ya yöneldiği ve af dilediği anlatılmaktadır. Hatalarını anlayıp Tanrı'ya sığınması, O'na duyduğu saygının bir göstergesidir.

Döndi eyitdi inandum Tanrı'ya
Tevbe kıldum saña döndüm bi-riyâ
Sen Kerîm'sin hâcetüm kılğıl revâ
Beni döndürgil Yūsuf'a kim seve⁴¹

³⁷Şeyyad Hamza, 18.

³⁸Şeyyad Hamza, 111-112.

³⁹Şeyyad Hamza, 37-38.

⁴⁰Şeyyad Hamza, 61.

⁴¹Şeyyad Hamza, 77.

Bu beyitlerde, Züleyha'nın tevbe ederek Tanrı'ya döndüğü ve Yusuf'a kavuşmak için O'ndan yardım dilediği görülmektedir. Bu davranış, Tanrı'ya olan inancını ve saygısını göstermektedir.

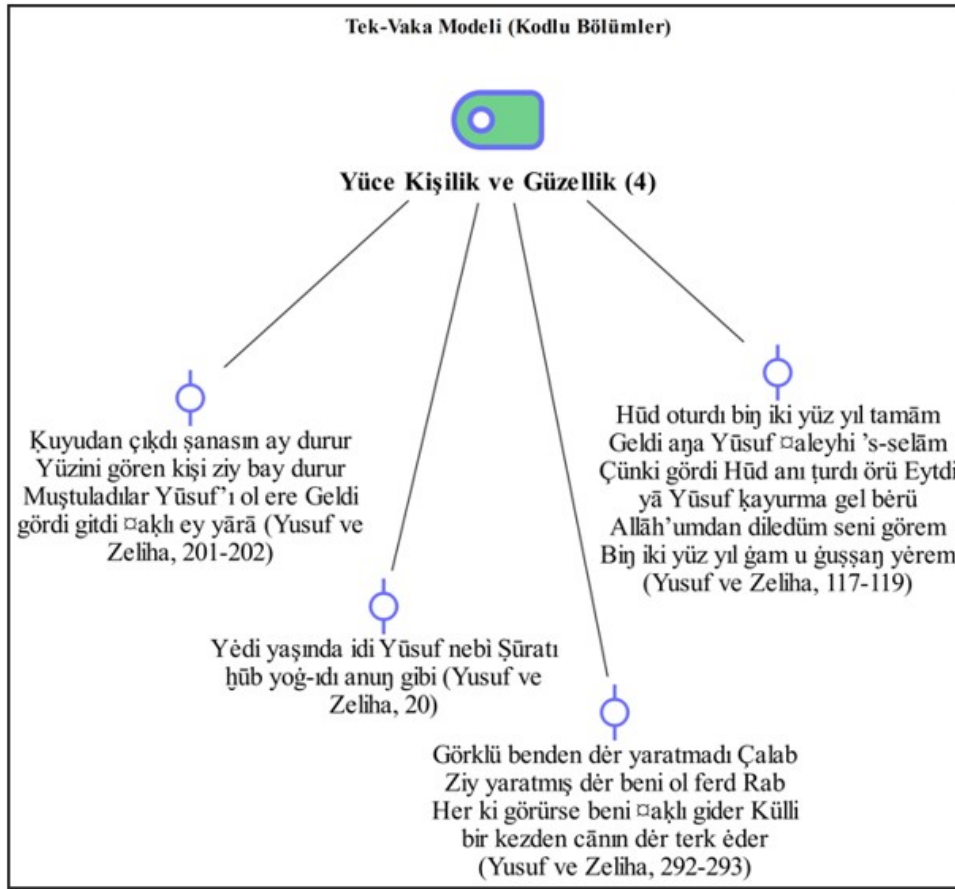
Sonuç olarak *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde şükür ve tevbe teması, saygı değerinin önemli bir parçası olarak ele alınmaktadır. Karakterlerin Tanrı'ya şükretmeleri, hatalarını kabul ederek af dilemeleri ve O'na sığınmaları, saygı ve tevazunun bir ifadesidir.

2.1.5.2. Yüce Kişilik ve Güzellik

Şema 7'de "saygı" teması altında yer alan "yüce kişilik ve güzellik" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 8

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Yüce Kişilik ve Güzellik

Şema 7, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde yüce kişilik ve güzelliğin nasıl vurgulandığını gösteren beyitleri içermektedir.

Şemada, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde yüce kişilik ve güzellik kavramının iki alt başlık altında ele alındığı görülmektedir.

2.1.5.2.1. Yūsuf Peygamber'in Yüce Kişiliği ve Güzelliği

Yēdi yaşında idi Yūsuf nebi
Sūretı hūb yoğ-ıdı anuñ gibi⁴²

⁴²Şeyyad Hamza, 19.

Bu beyitte Yusuf Peygamber'in daha yedi yaşında bile güzelliğiyle dikkat çektiği anlatılmaktadır. Bu, onun doğuştan gelen bir güzelliğe ve çekiciliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Kuyudan çıktı şanasın ay durur
Yüzini gören kişi ziy bay durur⁴³

Bu beyitte Yusuf'un kuyudan çıkarıldığında güzelliğinin ayın parlaklığına benzediği ve görenleri hayran bıraktığı ifade edilir. Bu durum, onun güzelliğinin etrafındaki insanlar üzerindeki etkisini vurgular.

Görklü benden dër yaratmadı Çalab
Ziy yaratmış dër beni ol ferd Rab
Her ki görürse beni aklı gider
Küllü bir kezden cânın dër terk eder⁴⁴

Bu beyitlerde Yusuf, kendisinin güzelliğinin Tanrı vergisi olduğunu ve insanları etkileyecek kadar güçlü olduğunu dile getirir. Bu durum, güzelliğin kaynağının ilahi olduğunu ve insanları etkileme gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

2.1.5.2.2. Diğer Peygamberlerin Yüce Kişilikleri ve Güzellikleri

Hüd oturdı biñ iki yüz yıl tamâm
Geldi aña Yüsuf aleyhi's-selâm
Çünkü gördi Hüd anı tırdı örü
Eytdi yâ Yüsuf kayurma gel bërü
Allah'umdan diledüm seni görem
Biñ iki yüz yıl ğam u ğuşşan yèrem⁴⁵

Bu beyitlerde, Hüd Peygamber'in 1200 yıl boyunca Yusuf'u görmek için beklediği ve Yusuf'u görünce ona duyduğu saygıdan dolayı ayağa kalktığı anlatılır. Bu durum, peygamberlerin hem fiziksel hem de manevi güzelliğe sahip olduklarını ve birbirlerine saygı duyduklarını gösterir.

Sonuç olarak Yusuf ve Züleyha mesnevisinde "Yüce Kişilik ve Güzellik" alt kodu, güzelliğin sadece dış görünüşle sınırlı olmadığını, aynı zamanda içsel güzelliği ve maneviyatı da kapsadığını gösterir. Bu alt kod, saygı değerini pekiştiren önemli bir unsurdur. Çünkü güzellik, insanlarda hayranlık, sevgi ve saygı duygularını uyandırabilir ve bu duygular, saygı değerinin oluşmasında ve pekiştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

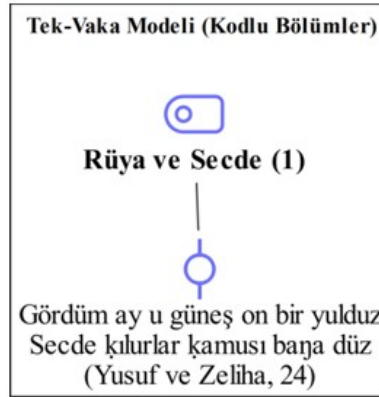
2.1.5.3. Rüya ve Secde

Şema 8'de "saygı" teması altında yer alan "rüya ve secde" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁴³Şeyyad Hamza, 31.

⁴⁴Şeyyad Hamza, 37.

⁴⁵Şeyyad Hamza, beyit 25.

Şema 9*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Rüya ve Secde*

Şema 8, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde rüya ve secde motifinin nasıl işlendiğini gösteren bir beyiti içermektedir.

2.1.5.3.1. Rüya ve Secdenin Sembolik Anlamı

Gördüm ay u güneş on bir yıldız

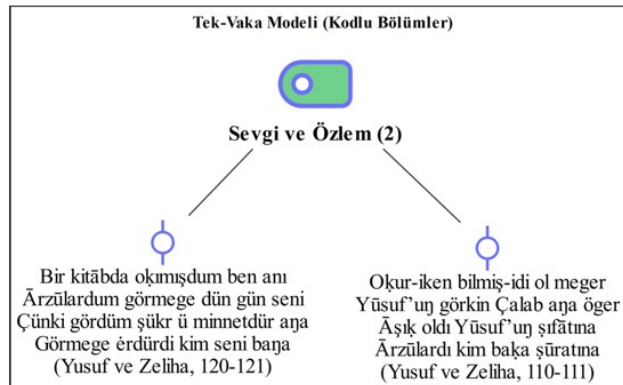
Secde kıllarlar kamusu başa düz⁴⁶

Bu beyitte Yusuf Peygamber, rüyasında ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Bu rüya, Yusuf'un gelecekte önemli bir konuma geleceğine ve insanların ona saygı duyacağına işaret eder. Rüya motifinin kullanımı, Yusuf'un peygamberlik makamına olan saygıyı artırırken, secde motifi de bu saygının dışa vurumunu temsil etmektedir.

Sonuç olarak "rüya ve secde" alt kodu, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde saygı değerini pekiştiren önemli bir unsuru temsil etmektedir. Yusuf'un rüyasında gördüğü secde, onun yüceliğine ve Tanrı katındaki değerine işaret ederken, okuyucuda da Yusuf'a karşı saygı duygusu uyandırmaktadır.

2.1.5.4. Sevgi ve Özlem

Şema 9'da "saygı" teması altında yer alan "sevgi ve özlem" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 10*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Sevgi ve Özlem*

⁴⁶Şeyyad Hamza, 19.

Şema 9, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde sevgi ve özlem temalarının nasıl ele alındığını gösteren beyitleri içermektedir.

Mesnevide sevgi ve özlem, saygı değerini besleyen önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'a duyulan sevgi, özlem ve hayranlık, onun yüce kişiliğine ve güzelliğine duyulan saygının bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

2.1.5.4.1. Yusuf'a Duyulan Sevgi ve Özlem

Bir kitâbda okımışdum ben anı
 Ârzûlardum görmege dün gün seni
 Çünkü gördüm şükr ü minnetdür aña
 Görmege érdürdi kim seni baña⁴⁷

Bu beyitlerde, şair Yusuf'u daha önce kitaplarda okuduğunu ve onun güzelliğini görmeyi çok istediğini dile getirmektedir. Şairin bu özleminin Tanrı tarafından karşılanması hem Yusuf'a hem de Tanrı'ya duyulan saygının bir göstergesidir.

Sonuç olarak mesnevide sevgi ve özlem, saygı değerinin oluşmasında ve pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yusuf'a duyulan sevgi, özlem ve hayranlık, onun yüce kişiliğine ve güzelliğine duyulan saygının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu, saygı değerinin sadece otoriteye veya kurallara bağlı kalarak değil, aynı zamanda sevgi, özlem ve hayranlık gibi duygularla da beslenebileceğini göstermektedir.

2.1.5.5. Kurtarılış ve Kurtuluş

Şema 10'da "saygı" teması altında yer alan "kurtarılış ve kurtuluş" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 11

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Kurtarılış ve Kurtuluş

Şema 10, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde kurtarılış ve kurtuluş temasının nasıl işlendiğini gösteren bir beyiti içermektedir.

⁴⁷Şeyyad Hamza, 26.

2.1.5.5.1. İlâhi Kurtuluş ve Saygı

Kuyuda geldi Yūsuf'a Cebrâ'il
Kim selâm verdi yâ Yūsuf eyle bil
Oldı destür tır yapış bu urğana
Çık kuyudan tesbîh eyle Sübhân'a⁴⁸

Bu beyitlerde, Yusuf'un kuyuya atıldıktan sonra Cebrail (a.s.) tarafından kurtarıldığı anlatılmaktadır. Cebrail'in (a.s.) Yusuf'a selam vermesi ve ona destek olması, Tanrı'nın elçisinin Yusuf'a olan saygısını göstermektedir. Ayrıca, Yusuf'un kuyudan çıkarılması ve Tanrı'yı tesbih etmesi, kurtuluşunun Tanrı'nın yardımıyla gerçekleştiğini ve O'na olan şükran borcunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak "kurtarılış ve kurtuluş" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde saygı değerini pekiştiren önemli bir unsur temsil etmektedir. Yusuf'un kuyudan kurtarılması, Tanrı'nın kudretine ve merhametine olan saygıyı artırırken, okuyucuda da Yusuf'a ve onu kurtaran Cebrail'e (a.s.) karşı saygı duygusu uyandırmaktadır. Bu alt tema, zorluklar karşısında Tanrı'ya güvenmenin ve O'na sığınmanın önemini vurgulayarak saygı değerini pekiştirmektedir.

2.1.5.6. Bağışlanma ve Af

Şema 11'de "saygı" teması altında yer alan "bağışlanma ve af" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 12

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Bağışlanma ve Af

Şema 11, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde bağışlama ve af temasının nasıl işlendiğini gösteren beyitleri içermektedir.

2.1.5.6.1. Affedicilik ve Merhametin Saygı ile İlişkisi

Vardı ol kıl Yūsuf'ıñ öpdı elin
Diledi andan ne ki şuçı varın
Çünkü ol kıl yalvarur özrin diler
Dağı şuçın Yūsuf anıñ afv éder⁴⁹

⁴⁸Şeyyad Hamza, 30.

⁴⁹Şeyyad Hamza, 34.

Bu beyitlerde, Yusuf'un kendisine karşı hata yapan bir köleyi affettiği anlatılıyor. Kölenin pişman olup özür dilemesi üzerine Yusuf'un onu bağışlaması, onun affedici ve merhametli karakterini yansıtmaktadır. Bu tavır, aynı zamanda insanlara karşı saygılı ve anlayışlı olma prensibini de içerir.

Mesnevide vurgulanan affedicilik ve merhamet, sadece bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda toplumsal saygıyı da besleyen önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'un affedici tutumu, insanlar arası ilişkilerde hoşgörü ve anlayışın önemini vurgularken, saygı değerinin de temelini oluşturmaktadır.

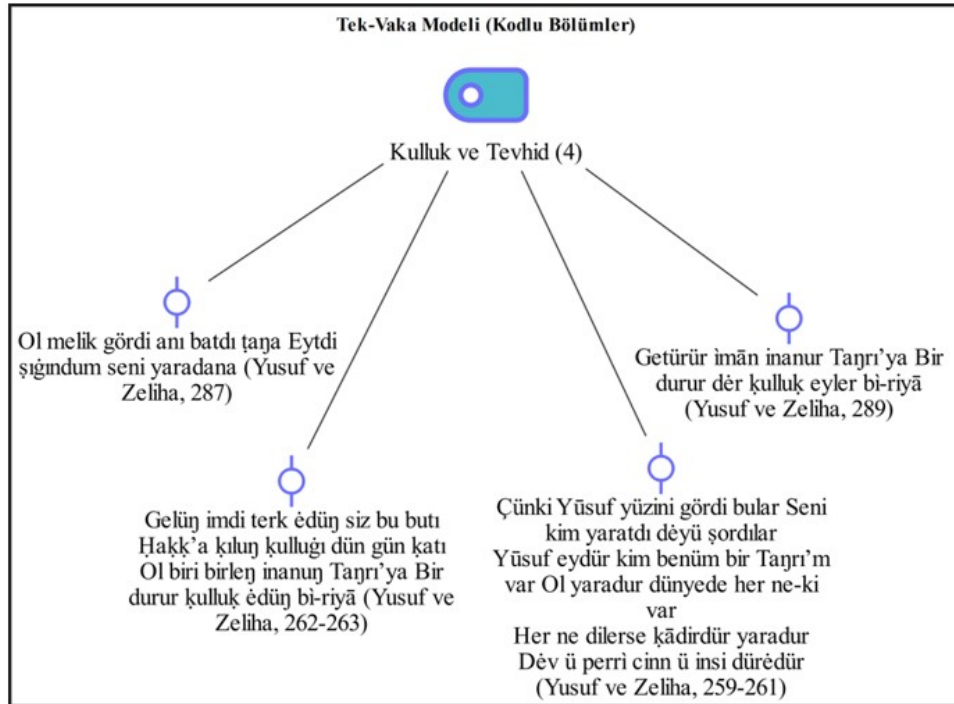
Sonuç olarak "bağışlama ve af" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde saygı değerini pekiştiren önemli bir unsuru temsil etmektedir. Yusuf'un affedici ve merhametli olması, insanlar arasında saygı ve güven inşasına katkı sağlayan bir davranış olarak öne çıkmaktadır. Bu alt tema, insanların birbirlerine karşı hoşgörülü, anlayışlı ve affedici olmaları gerektiğini vurgulayarak saygı değerini pekiştirmektedir.

2.1.5.7. Kulluk ve Tevhit

Şema 12'de "saygı" teması altında yer alan "kulluk ve tevhit" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 13

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Kulluk ve Tevhit

Şema 12, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde kulluk ve tevhit kavramlarının nasıl ele alındığını gösteren beyitleri içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde, kulluk ve tevhit inancı, saygı değerini besleyen önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'un Allah'a olan inancı ve kulluğu, okuyucuya örnek teşkil ederken, tevhit inancı da saygı değerinin temelini oluşturmaktadır.

2.1.5.7.1. Yūsuf'un Tek Tanrı'ya Kulluđu ve Tevhit İnancının Vurgulanması

Ol melik gördi anı batdı ıta
Etdi şıgındum seni yaradana⁵⁰

Bu beyitte, Mısır Meliki'nin Yusuf'u görünce Allah'a sığındığı anlatılmaktadır. Bu durum, Yusuf'un sahip olduğu yüceliğin ve güzelliğin, insanların Allah'ı hatırlamalarına ve O'na sığınmalarına vesile olduğunu gösterir.

Gelün imdi terk edün siz bu butı
Hakk'a kıluñ kulluğı dün gün katı
Ol biri birleş inanur Tanrı'ya
Bir durur kulluk edün bi-riyâ⁵¹

Bu beyitlerde Yusuf, insanların putlara tapmayı bırakıp tek bir Tanrı'ya inanmaları ve O'na kulluk etmeleri gerektiğini öğütlemektedir. Bu, tevhid inancının ve Allah'a olan saygının vurgulanmasıdır.

Çünkü Yūsuf yüzini gördi bular
Seni kim yarattı dēyü şordılar
Yūsuf eydür kim benüm bir Tanrı'm var
Ol yaradur dünyede her ne-ki var
Her ne dilerse kādirdür yaradur
Dēv ü perri cinn ü insi düredür⁵²

Bu beyitlerde Yusuf, kendisini görenlerin "Seni kim yarattı?" sorusuna "Benim bir Tanrım var, O yarattı" şeklinde cevap vererek tevhid inancını dile getirmektedir. Bu, yaratıcının tekliğine ve kudretine olan inancın ve saygının bir ifadesidir.

Getürür imān inanur Tanrı'ya
Bir durur dēr kulluk eyler bi-riyâ⁵³

Bu beyitte ise insanların Tanrı'ya inanmaları ve O'na kulluk etmeleri gerektiği vurgulanır. Bu durum, tevhid inancının ve Tanrı'ya olan saygının önemini göstermektedir.

Sonuç olarak "kulluk ve tevhid" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde saygı değerini pekiştiren önemli unsurlardan birini temsil etmektedir. Bu alt tema, sadece Allah'a değil, aynı zamanda O'nun yarattığı tüm varlıklara da saygı duyulması gerektiğini vurgulayarak saygı değerini daha da güçlendirmektedir.

2.1.5.8. Hürmet

Şema 13'te "saygı" teması altında yer alan "hürmet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁵⁰Şeyyad Hamza, 37.

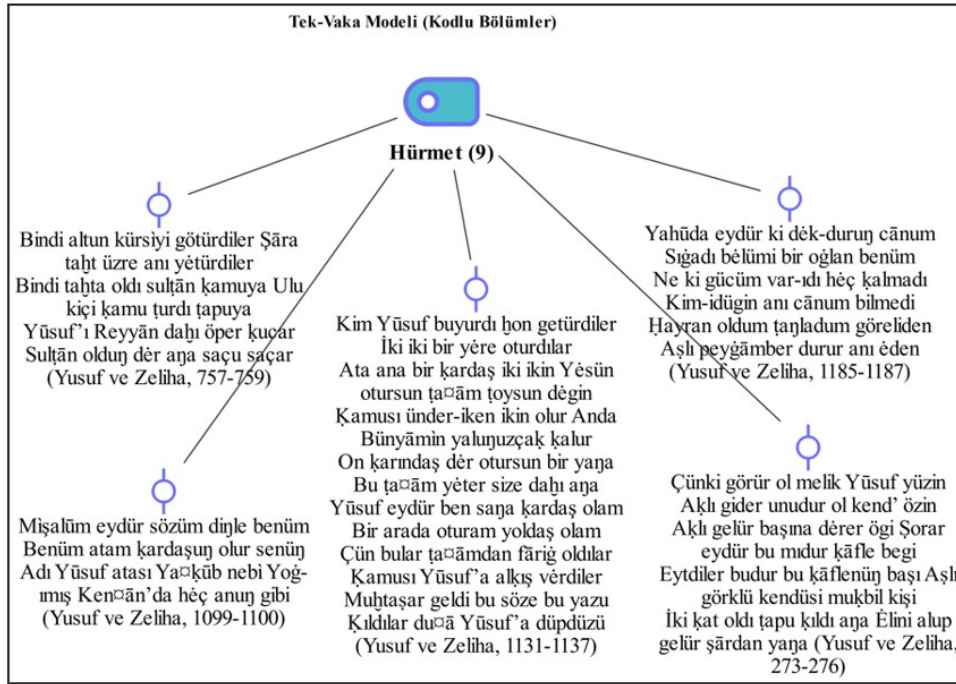
⁵¹Şeyyad Hamza, 35.

⁵²Şeyyad Hamza, 35.

⁵³Şeyyad Hamza, 37.

Şema 14

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Hürmet

Şema 13, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde hürmet temasının nasıl işlendiğini gösteren beyitleri içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde hürmet, saygı değerinin önemli bir göstergesidir. Hem Yusuf'a hem de diğer peygamberlere gösterilen saygı ve hürmet, dini ve toplumsal değerlerin korunmasında önemli bir rol oynar.

2.1.5.8.1. Yusuf'a Duyulan Saygı ve Hürmet

Bindi altun kürsiyi götürdiler
Şara taht üzere anı yetürdiler
Bindi tahta oldı sultân kamuya
Ulu kiçi kamu tırdı tapuya
Yüsuf'ı Reyân dahı öper kuçar
Sultân olduñ dër ana saçu saçar⁵⁴

Bu beyitlerde, Yusuf'un yüksek bir makama getirildiği ve insanların ona saygı gösterdiği anlatılmaktadır. Onun sultan olması ve insanların ona hürmet göstermesi, saygı değerinin dışı vurumunu temsil etmektedir.

On karındaş der otursun bir yaña
Bu taḳām yeter size dahı ana
Yüsuf eydür ben saña kardaş olam
Bir arada oturam yoldaş olam
Çün bular taḳāmdan fâriğ oldılar
Kamusı Yüsuf'a alḳış verdiler

⁵⁴Şeyyad Hamza, 68.

Muhtaşar geldi bu söze bu yazu
Kıldılar duâ Yûsuf'a düpdüzü⁵⁵

Bu beyitlerde, Yusuf'un kardeşleriyle buluşması ve onlara karşı gösterdiği alçak gönüllülük ve cömertlik anlatılmaktadır. Bu davranışlar, kardeşlerine duyduğu sevgi ve saygının bir ifadesidir.

Çünkü görür ol melik Yûsuf yüzin
Aklı gider unudur ol kend'özin
Aklı gelür başına dèrer ögi
Şorar eydür bu mıdur kâfle begi
Eytdiler budur bu kâflenün başı
Aşlı görklü kendüsi muḳbil kişi
İki kat oldu tapu kıldı aḡa
Élini alup gelür şârdan yaḡa⁵⁶

Bu beyitlerde, Mısır Meliki'nin Yusuf'u görünce kendinden geçtiği ve ona büyük bir saygı gösterdiği anlatılmaktadır. Yusuf'un güzelliği ve etkileyici kişiliği karşısında duyulan hayranlık, saygıya dönüşmektedir.

2.1.5.8.2. Diğer Peygamberlere Duyulan Saygı ve Hürmet

Mişalûm eydür sözüm diḡle benüm
Benüm atam ḡardaşuḡ olur senün
Adı Yûsuf atası Yaḡûb nebî
Yoḡ-ı mış Kenân'da hêç anuḡ gibi⁵⁷

Bu beyitte, Mişalûm'un Yusuf'un babası Yakup Peygamber'e olan saygısını dile getirdiği görülmektedir. Peygamberlere duyulan saygı, dini ve toplumsal değerlerin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Yaḡûda eydür ki dèk-duruḡ cānum
Sıḡadı bëlümi bir oḡlan benüm
Ne ki gücüm var-ıdı hêç ḡalmadı
Ne ki gücüm var-ıdı hêç ḡalmadı
Ḥayran oldum ṡaḡladum göreliden
Aslı peyḡamber durur anı éden⁵⁸

Bu beyitte, Yahuda'nın Yusuf'un peygamber olduğunu anlayıp ona saygı duyduğu anlatılmaktadır. Peygamberlerin insanlara doğru yolu gösterme ve onları aydınlatma görevleri, onlara duyulan saygıyı artırmaktadır.

Sonuç olarak mesnevîde insanların birbirlerine ve özellikle de dini liderlere karşı saygılı ve hürmetli olmaları gerektiği vurgulanarak saygı değeri pekiştirilmektedir.

⁵⁵Şeyyad Hamza, 93.

⁵⁶Şeyyad Hamza, 36.

⁵⁷Şeyyad Hamza, 91.

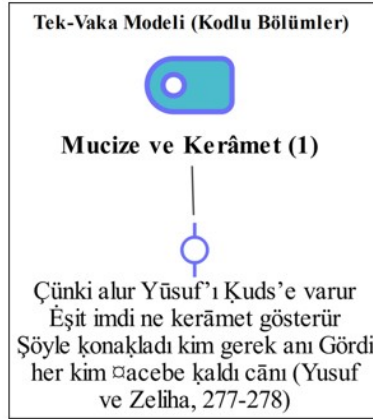
⁵⁸Şeyyad Hamza, beyit 96.

2.1.5.9. Mucize ve Keramet

Şema 14'te "saygı" teması altında yer alan "mucize ve keramet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 15

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Mucize ve Keramet

Şema 14, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde mucize ve kerâmetin nasıl işlendiğini gösteren bir beyiti içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde mucize ve kerametler, saygı değerini pekiştiren önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamberlere atfedilen bu olağanüstü olaylar, onların Tanrı katındaki özel konumlarını ve yüceliklerini vurgularken, okuyucu üzerinde de hayranlık ve saygı uyandırmaktadır.

2.1.5.9.1. Yusuf'un Kerameti ve Saygı

Çünkü alur Yūsuf'ı Kuds'e varur
Eşit imdi ne kerâmet gösterür
Şöyle konaqladı kim gerek anı
Gördi her kim acebe kaldı cānı⁵⁹

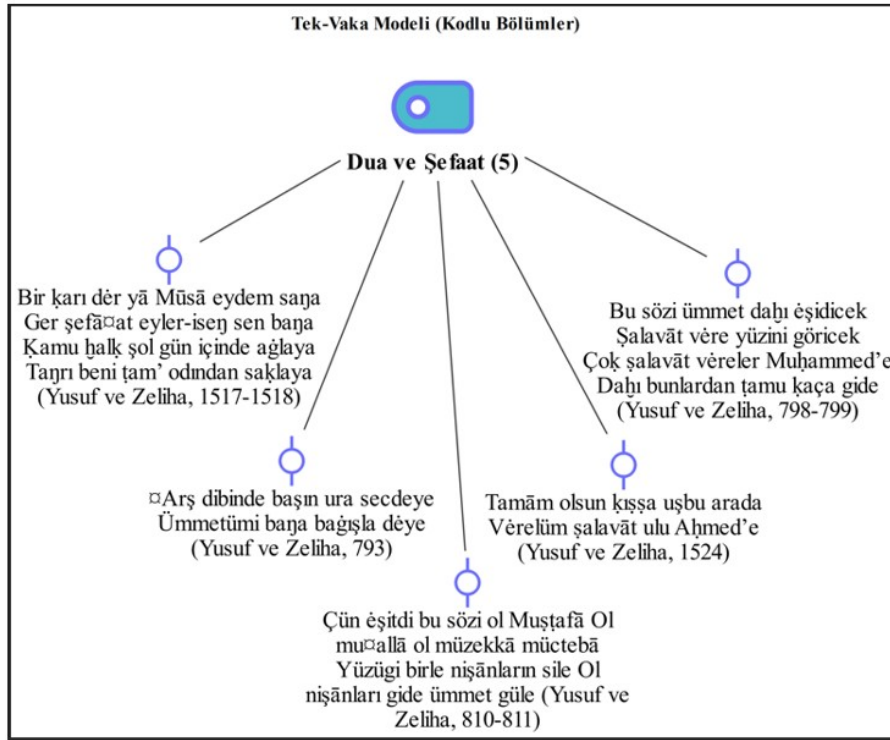
Bu beyitte, Yusuf'un Kudüs'e vardığında gösterdiği bir kerâmet anlatılmaktadır. Yusuf'un bu olağanüstü olayı gerçekleştirmesi, insanların ona olan hayranlığını ve saygısını artırmaktadır. Bu durum, peygamberlere atfedilen mucizelerin, insanların onlara olan saygısını ve inançlarını pekiştirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Sonuç olarak "mucize ve kerâmet" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde saygı değerini güçlendiren önemli bir unsuru temsil etmektedir. Yusuf'un kerameti, onun Tanrı katındaki özel konumunu ve yüceliğini vurgularken, okuyucu üzerinde de hayranlık ve saygı uyandırmaktadır. Bu alt tema, peygamberlerin olağanüstü güçlere sahip olduklarına olan inancı pekiştirerek saygı değerini güçlendirmektedir.

2.1.5.10. Dua ve Şefaât

Şema 15'te "saygı" teması altında yer alan "dua ve şefaât" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁵⁹Şeyyad Hamza, 36.

Şema 16*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Dua ve Şefa*

Şema 15, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde dua ve şefa ile ilgili alan beyitleri ve bu beyitlerin ait olduğu alt kodları göstermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde dua ve şefa, saygı değerini pekiştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamberlerin Tanrı'ya yakarışları ve insanlık için şefa etmeleri, onların yüceliğine ve Tanrı katındaki değerine işaret ederken, okuyucuda da onlara karşı saygı ve sevgi duyguları uyandırmaktadır.

2.1.5.10.1. Peygamberlerin Tanrı'ya Yakarışları ve Şefaatleri

Arş dibinde başın ura secdeye
Ümmetümi baña bağışla dëye⁶⁰

Bu beyitte, Yusuf'un Tanrı'ya yalvararak insanlığın bağışlanmasını dilediği görülmektedir. Bu davranış, onun merhametli ve şefkatli kişiliğini yansıtırken aynı zamanda Tanrı'ya olan derin saygısını ve kulluğunu da gösterir.

Bu sözi ümmet dahı eşidicek
Şalavât vère yüzini göricek
Çok şalavât vèrer Muhammed'e
Dahı bunlardan tamu kaçā gide⁶¹

⁶⁰Şeyyad Hamza, beyit 71.

⁶¹Şeyyad Hamza, 71.

Bu beyitlerde, Hz. Muhammed'in ümmetine şefaate edeceği ve onların kurtuluşu için dua edeceği anlatılıyor. Bu durum, peygamberlerin insanlara olan sevgisini ve şefkatini gösterirken aynı zamanda Tanrı'ya olan derin saygılarını da ifade etmektedir.

Bir ıarđ d r y  M s  eydem sağa
Ger Ő      eyler-iser  sen başa
 amu  alk  Ő ol gün içinde ağlaya
Tanrı beni  am' odından saklaya⁶²

Bu beyitlerde, bir kadının Hz. Musa'ya yalvararak kendisine şefaate etmesini ve Tanrı'nın onu cehennem azabından korumasını dilediği görülmektedir. Bu durum, insanların zor zamanlarda peygamberlere sığın-dıklarını ve onların şefaatine g v ndiklerini göstermektedir.

Tam   olsun  ı   a uşbu arada
V rel m Ő alav  t ulu A med'e⁶³

Bu beyitte, mesnevinin sonunda Hz. Muhammed'e salavat getirilmesi, ona duyulan saygının ve sevginin bir ifadesidir.

  n e itdi bu s  i ol Mu  af  
Ol muall   ol m  ekk   m  teb  
Y      birle ni   nlarđn sile
Ol ni   nlarđ gide   mmet g  le⁶⁴

Bu beyitlerde, Hz. Muhammed'in ümmetinin y   ndeki ni   nlarđ silerek ümmetinin günahlarını affetti-receği anlatılmaktadır. Bu durum, onun Ő efkatini ve merhametini gösterirken aynı zamanda insanların ona olan saygısını ve güvenini de artırmaktadır.

Sonuç olarak "dua ve Ő efaate" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde saygı değerini pekiştiren önemli bir unsur temsil etmektedir. Peygamberlerin Tanrı'ya yakar  ları ve insanlık için Ő efaate etmeleri, onların yüceliğine ve Tanrı katındaki değerine i  ret ederken okuyucuda da onlara karşı saygı ve sevgi duyguları uyandırmaktadır. Bu alt tema, dini inan  ların ve değerlerin saygı değerinin oluşmasında ve pekiştirilmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

2.1.6. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular

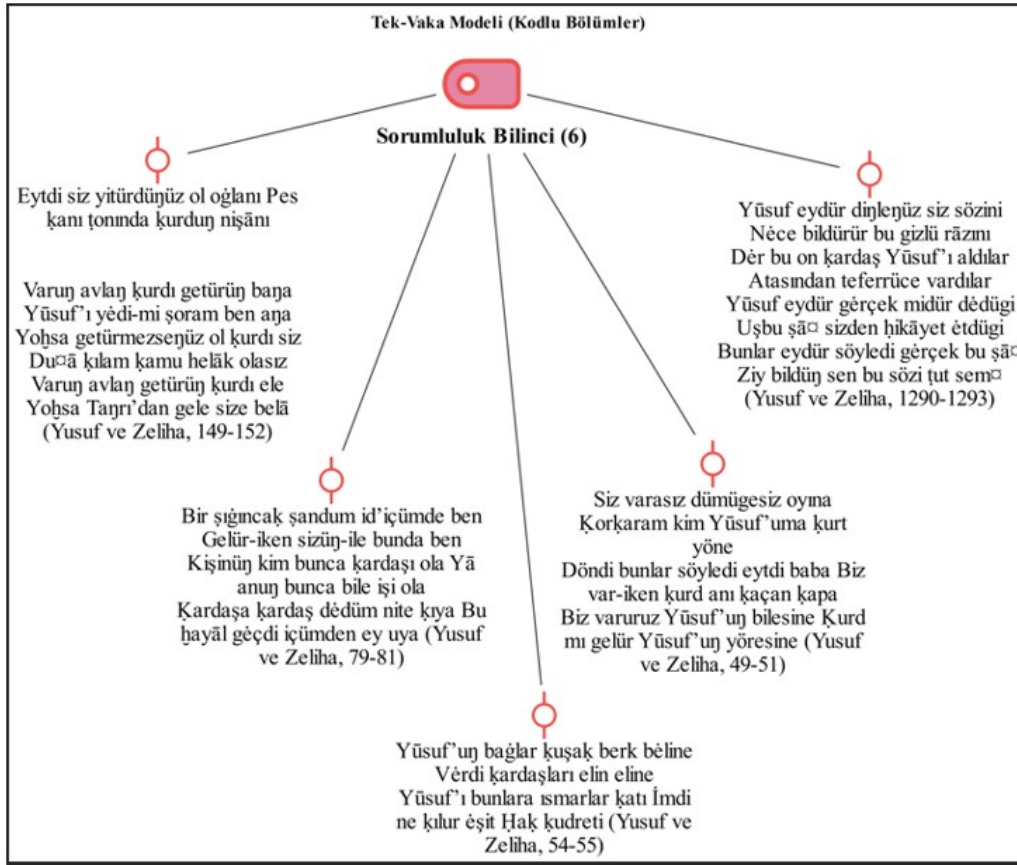
2.1.6.1. Sorumluluk Bilinci

  ma 16'da "sorumluluk" teması altında yer alan "sorumluluk bilinci" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁶²  yyad Hamza, 119.

⁶³  yyad Hamza, 119.

⁶⁴  yyad Hamza, 72.

Şema 17**Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Sorumluluk Bilinci**

Şema 16, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde sorumluluk bilincinin farklı yönlerini ele alan beyitleri ve bu beyitlerin ait olduğu alt kodları göstermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde sorumluluk bilinci hem olumlu hem de olumsuz örneklerle ele alınmaktadır. Yusuf'un sorumluluklarını yerine getirme konusundaki hassasiyeti, kardeşlerinin ise sorumluluklarını ihmal etmelerinin olumsuz sonuçları vurgulanarak sorumluluk değerinin önemi ortaya konmaktadır.

2.1.6.1.1. Sorumsuz Davranışlar ve Sonuçları

Eytdi siz yitürdünüz ol oğlanı
Pes kanı tönında kurdun nişanı
Varur avlan kurdı getürün başa
Yūsuf'ı yēdi-mi şoram ben aña
Yoḥsa getürmezsenüz ol kurdı siz
Duā kılam kamu helāk olasız
Varur avlan getürün kurdı ele
Yoḥsa Tanrı'dan gele size belā⁶⁵

Bu beyitlerde, Yakup Peygamber oğullarını kaybettikleri Yusuf'u bulup getirmeleri konusunda uyarmaktadır ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri hâlinde karşılaşacakları sonuçları hatırlatmaktadır. Bu durum, sorumlulukların yerine getirilmemesinin olumsuz sonuçlara yol açabileceğini göstermektedir.

⁶⁵Şeyyad Hamza, 27-28.

Bir şığıncağ şandum id'icumde ben
 Gelür-iken sizün-ile bunda ben
 Kişinün kim bunca kardaşı ola
 Yâ anuñ bunca bile işi ola
 Kardaşa kardaş dëdüm nite kıya
 Bu hayal geçdi içümden ey uya⁶⁶

Bu beyitlerde, Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlıkları nedeniyle Yusuf'a zarar vermeyi düşündükleri anlatılmaktadır. Kardeşlerin, Yusuf'a karşı olan sorumluluklarını unutarak olumsuz duygulara kapılmaları, sorumluluk bilincinin zayıflığını ve olumsuz davranışlara yol açabileceğini göstermektedir.

Siz varasız dümügesiz oyına
 Korkaram kim Yūsuf'uma kurt yöne
 Döndi bunlar söyledi eytdi baba
 Biz var-iken kurd anı kaçan kapa
 Biz varuruz Yūsuf'uñ bilesine
 Kurd mı gelür Yūsuf'uñ yöresine⁶⁷

Bu beyitlerde, Yakup Peygamber'in oğullarının Yusuf'u koruma sözü vermelerine rağmen duyduğu endişe dile getirilmektedir. Bu durum, sözlerin eyleme dönüştürülmediği durumlarda sorumlulukların yerine getirilmemiş sayılacağını göstermektedir.

2.1.6.1.2. Yusuf'un Sorumluluk Sahibi Davranışları

Yūsuf'uñ bağlar kuşak berk beline
 Vêrdi kardaşları elin eline
 Yūsuf'ı bunlara ısmarlar katı
 İmdi ne kılur eşit Hâk kudreti⁶⁸

Bu beyitlerde, Yusuf'un babasının verdiği görevi yerine getirmek için kardeşleriyle birlikte yola çıktığı anlatılmaktadır. Yusuf'un sorumluluklarını yerine getirme konusundaki kararlılığı ve sorumluluk bilinci vurgulanmaktadır.

Yūsuf eydür diñlenüz siz sözini
 Nêce bildürür bu gizlû rāzını
 Dêr bu on kardaş Yūsuf'ı aldılar
 Atasından teferrüce vardılar
 Yūsuf eydür gerçek midür dëdügi
 Uşbu şâ' sizden hikâyet étdügi
 Bunlar eydür söyledi gerçek bu şâ'
 Ziy bildün sen bu sözi tüt semâ⁶⁹

⁶⁶Şeyyad Hamza, 23.

⁶⁷Şeyyad Hamza, 21.

⁶⁸Şeyyad Hamza, 21.

⁶⁹Şeyyad Hamza, 104.

Bu beyitlerde Yusuf, kardeşlerinin yaptıkları hatayı itiraf etmelerini ve sorumluluklarını üstlenmelerini sağlamaktadır. Yusuf'un adaletin ve doğruluğun peşinde olduğu, insanların sorumluluklarından kaçmamları gerektiğini düşündüğü vurgulanmaktadır.

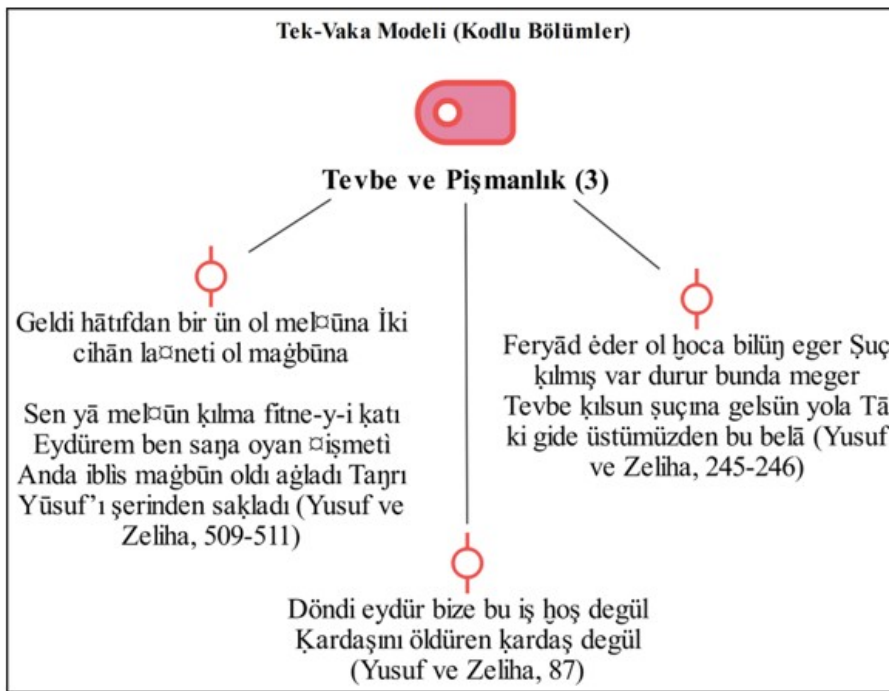
Sonuç olarak mesnevide sorumluluk bilinci hem olumlu hem de olumsuz örneklerle ele alınarak bu değerin önemi ve sorumluluklarını yerine getirmeyenlerin karşılaşabileceği olumsuz sonuçlar vurgulanmaktadır. Yusuf'un sorumluluk sahibi davranışları, okuyucuya örnek teşkil ederken kardeşlerinin sorumsuz davranışları ise sorumluluklarını farkında olmayan bireylerin olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceğini göstermektedir.

2.1.6.2. Tevbe ve Pişmanlık

Şema 17'de "sorumluluk" teması altında yer alan "tevbe ve pişmanlık" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 18

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Tevbe ve Pişmanlık

Şema 17, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde tevbe ve pişmanlık temalarının nasıl ele alındığını gösteren beyitleri içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde tevbe ve pişmanlık, sorumluluk bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Karakterlerin hatalarını anlayıp pişmanlık duymaları ve bu hatalardan dönerek sorumluluklarını kabul etmeleri, sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir göstergesidir.

2.1.6.2.1. İblisin Tevbesi ve Sorumluluğun Farkına Varma

Geldi hâtıfdan bir ün ol melûna
İki cihân laneti ol mağbûna
Sen yâ melûn kılma fitne-y-i katı
Eydürem ben saña oyan işmeti
Anda iblis mağbûn oldı ağladı
Tanrı Yûsuf'ı şerinden sakladı⁷⁰

Bu beyitlerde, İblisin Yusuf'a tuzak kurmaktan vazgeçmesi ve pişmanlık duyması anlatılmaktadır. İblisin bu tevbesi, kötü eylemlerden sorumlu olduğunu kabul etmesi ve bu eylemlerden vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, sorumluluk bilincinin, insanların hatalarını anlayıp düzeltmeleri için önemli bir adım olduğunu göstermektedir.

2.1.6.2.2. Kardeşlerin Pişmanlığı ve Sorumluluklarını Kabul Etme

Döndi eydür bize bu iş hoş degül

Kardeşini öldüren kardeş degül⁷¹

Bu beyitte, Yusuf'un kardeşlerinin onu kuyuya attıktan sonra pişmanlık duydukları anlatılmaktadır. Kardeşlerin bu pişmanlığı, eylemlerinin sonuçlarını anlamaları ve sorumluluklarını kabul etmeleri anlamına gelir.

2.1.6.2.3. Toplumsal Sorumluluk ve Tevbe

Feryād éder ol hoca bilün eger

Şuç kılmış var durur bunda meger

Tevbe kılsun şuçına gelsün yola

Tâ ki gide üstümüzden bu belâ⁷²

Bu beyitlerde, Yusuf'un Mısır'a getirilirken Yusuf'un haksız yere dövülmesi ile başlayan felaketler karşısında kafilenin tevbe etmesi ve suçlarını kabul etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum, toplumsal sorumluluğun önemini ve insanların hatalarından dönerek toplumsal düzeni yeniden sağlamaları gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak "tevbe ve pişmanlık" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde sorumluluk bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynayan bir unsuru temsil etmektedir. Karakterlerin hatalarını anlayıp pişmanlık duymaları ve bu hatalardan dönmeleri, sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir göstergesidir. Bu alt tema, insanların sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluklarını da yerine getirmeleri gerektiğini vurgulayarak sorumluluk değerini pekiştirmektedir.

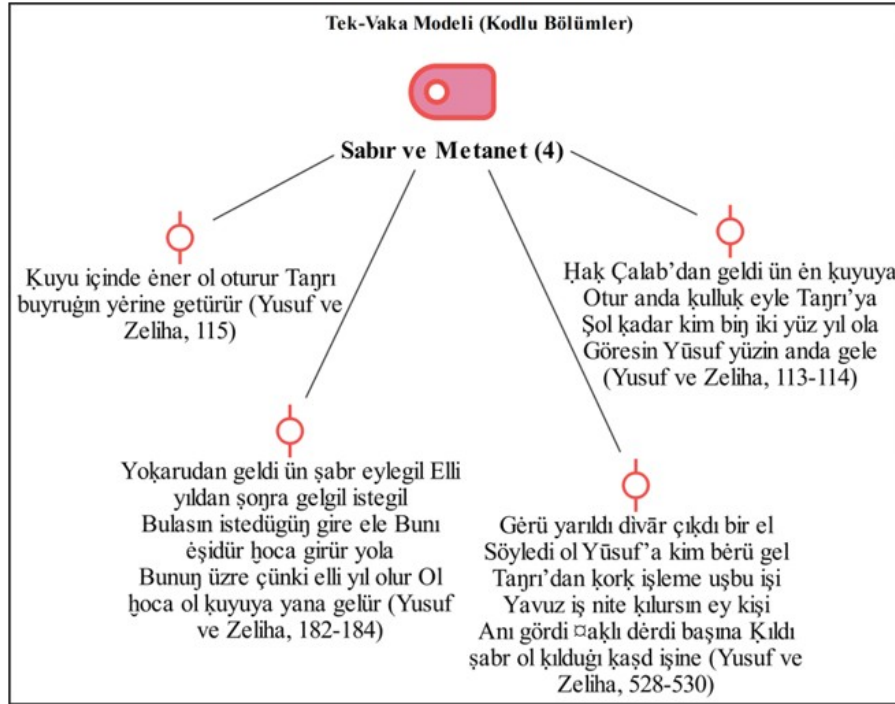
2.1.6.3. Sabır ve Metanet

Şema 18'de "sorumluluk" teması altında yer alan "sabır ve metanet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁷⁰Şeyyad Hamza, 51.

⁷¹Şeyyad Hamza, 23.

⁷²Şeyyad Hamza, 34.

Şema 19*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Sabır ve Metanet*

Şema 18, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde sabır ve metanet temalarının nasıl ele alındığını gösteren beyitleri içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde sabır ve metanet, zorluklar karşısında sorumluluklarını yerine getirmek için önemli bir erdem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'un olaylar karşısındaki sabırlı ve metanetli davranışları, okuyucuya örnek teşkil ederken, aynı zamanda sabrın sonunda mükafat olacağı inancı da vurgulanmaktadır.

2.1.6.3.1. Zorluklara Karşı Sabır ve Metanet

Kuyu içinde ener ol oturur
Tanrı buyruğun yerine götürür⁷³

Bu beyitte, Yusuf'un kuyuya atıldıktan sonra bile Tanrı'nın emrine uymaya devam ettiği ve sabır gösterdiği anlatılmaktadır. Zor bir durumda bile sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmesi, onun güçlü karakterini ve sorumluluk bilincini yansıtmaktadır.

Yoğarudan geldi ün şabr eylegil
Elli yıldan şonra gelgil istegil
Bulasın istedüğün gire ele
Bunı eşidür hoca girür yola
Bunun üzre çünkü elli yıl olur
Ol hoca ol kuyuya yana gelür⁷⁴

⁷³Şeyyad Hamza, 25.

⁷⁴Şeyyad Hamza, 30.

Bu beyitlerde, Yusuf'un kuyuda uzun yıllar sabretmesi gerektiği ve sonunda istediğine kavuşacağı anlatılmaktadır. Sabrın sonunda mükafat olacağı ve zorluklar karşısında yılmamanın ve sorumlulukları bırakmamanın önemi vurgulanmaktadır.

Hak Çalab'dan geldi ün én kuyuya
Otur anda kulluk eyle Tanrı'ya
Şol kadar kim biğ iki yüz yıl ola
Göresin Yūsuf yüzün anda gele⁷⁵

Bu beyitlerde, Yusuf'un kuyuda Tanrı'ya ibadet etmeye devam etmesi ve sabırla beklemesi anlatılmaktadır. Zorluklar karşısında inancını ve sorumluluklarını kaybetmemesi, onun güçlü bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Gêrû yarıldı dîvâr çıkdı bir el
Söyledi ol Yūsuf'a kim bêrû gel
Tanrı'dan kork işleme uşbu işi
Yavuz iş nite kılursın ey kişi
Âmı gördi aklı dêrdi başına
Kıldı şabr ol kıldığı kaşd işine⁷⁶

Bu beyitlerde, Yusuf'un Züleyha'nın tacizine uğradığında bile sabırlı davrandığı ve Tanrı'nın emirlerine uyduğu anlatılmaktadır. Zor bir durumda bile doğru olanı yapmaya çalışması ve sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmesi, onun ahlaki değerlere bağlı olduğunu göstermektedir.

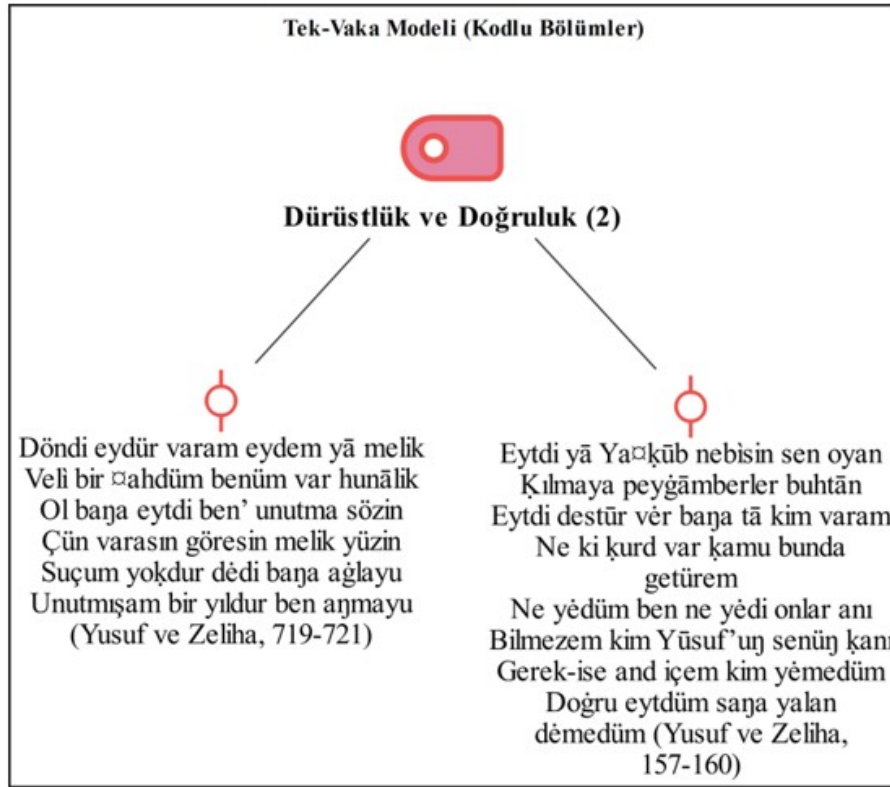
Sonuç olarak "sabır ve metanet" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde zorluklar karşısında sorumluluklarını yerine getirmek için önemli bir erdemi temsil etmektedir. Yusuf'un olaylar karşısındaki sabırlı ve metanetli davranışları, okuyuculara örnek teşkil ederken, sabrın sonunda mükafat olacağı inancı da vurgulanmaktadır. Bu alt tema, zorluklarla karşılaştıklarında yılmamaları ve sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmeleri gerektiğini vurgulayarak sorumluluk değerini pekiştirmektedir.

2.1.6.4. Dürüstlük ve Doğruluk

Şema 19'da "sorumluluk" teması altında yer alan "dürüstlük ve doğruluk" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁷⁵Şeyyad Hamza, 25.

⁷⁶Şeyyad Hamza, 53.

Şema 20*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Dürüstlük ve Doğruluk*

Şema 19, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde dürüstlük ve doğruluk temalarının nasıl ele alındığını gösteren beyitleri içermektedir.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde dürüstlük ve doğruluk, sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde karakterlerin doğru sözlü ve dürüst davranışları öne çıkarılarak hem bireysel hem de toplumsal ilişkilerde güven ve saygının temeli vurgulanmaktadır.

2.1.6.4.1. Yusuf'un Dürüst ve Doğru Sözlü Olması

Döndi eydür varam eydem yâ melik
Veli bir ahdüm benüm var hunâlik
Ol baña eytdi ben' unutma sözün
Çün varasın göresin melik yüzün
Suçum yokdur dèdi baña ağlayu
Unutmışam bir yıldur ben anmayu⁷⁷

Bu beyitlerde, Yusuf'un Mısır Meliki'ne karşı dürüst ve doğru sözlü davrandığı anlatılmaktadır. Yusuf, zindandan çıkarken Melik'e verdiği sözü hatırlatarak kendisine iftira atıldığını ve suçsuz olduğunu dile getirmektedir. Bu, dürüstlüğün ve doğruluğun, sorumluluk sahibi bir birey olmanın temel taşları olduğunu göstermektedir.

⁷⁷Şeyyad Hamza, 66.

2.1.6.4.2. Yakup'un Dürüstlük ve Doğruluk Arayışı

Eytdi yâ Yaḳûb nebîsin sen oyan
 Kılmaya peygâmbler buhtân
 Eytdi destür vër baña tâ kim varam
 Ne ki ḳurd var ḳamu bunda getürem
 Ne yêdüm ben ne yêdi onlar anı
 Bilmezem kim Yûsuf'uy senüñ ḳanı
 Gerek-ise and içem kim yêmedüm
 Doğru eytüm saña yalan dêmedüm⁷⁸

Bu beyitlerde, Yakup Peygamber, oğullarının Yusuf'u kurtla ilgili yalanlarına inanmayarak dürüstlük ve doğruluk arayışında olduğu görülmektedir. Yakup, oğullarının yalan söylediğini anlayarak onlardan kurt hakkında bilgi ister ve Yusuf'un akıbetini öğrenmeye çalışmaktadır. Bu tavır, doğru sözlü olmanın ve gerçeği aramanın önemini vurgulamaktadır.

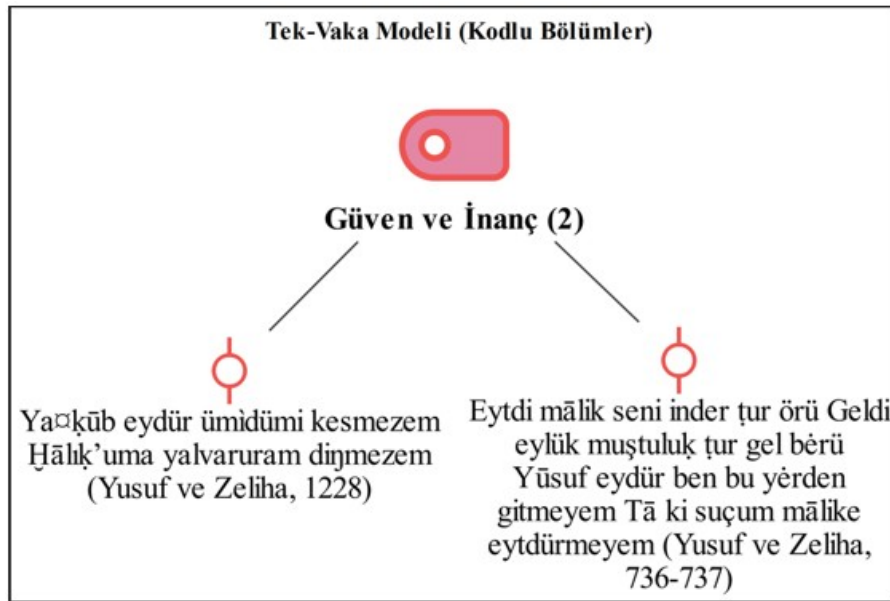
Sonuç olarak mesnevide "dürüstlük ve doğruluk" alt teması, sorumluluk sahibi bir birey olmanın ve güvenilir ilişkiler kurmanın temelini oluşturmaktadır. İnsanların dürüstlük ve doğruluktan ayrılmamaları ve sorumluluklarını yerine getirmek için her zaman doğru olanı yapmaları gerektiği vurgulanarak sorumluluk değeri pekiştirilmektedir.

2.1.6.5. Güven ve İnanç

Şema 20'de "sorumluluk" teması altında yer alan "güven ve inanç" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

Şema 21

Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Güven ve İnanç

Şema 20, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde güven ve inanç temalarının nasıl ele alındığını gösteren iki beyiti içermektedir.

⁷⁸Şeyyad Hamza, 28.

Yusuf ve Züleyha mesnevisinde güven ve inanç, sorumluluk değerini pekiştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakup Peygamber'in Tanrı'ya olan inancı ve Yusuf'un adaletle olan güveni, zorluklar karşısında sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli olan umudu ve dayanıklılığı simgelemektedir.

2.1.6.5.1. Güven ve İnancın Sorumluluk Bilinciyle İlişkisi

Yağub eydür ümidümi kesmezem
Hâlık'uma yalvaruram diğmezem⁷⁹

Bu beyitte Yakup Peygamber, oğullarının Yusuf'u zindanda bıraktıklarını ve ona iftira attıklarını öğrenince büyük bir üzüntü yaşar. Ancak Yakup, Tanrı'ya olan inancını ve güvenini kaybetmez. Ümidini kesmeyerek Tanrı'ya yalvarmaya devam eder. Bu durum, zorluklar karşısında bile inancını ve güvenini korumanın, sorumluluk sahibi bir birey olmak için önemli bir erdem olduğunu gösterir.

Eytdi mâlik seni inder tur örü
Geldi eylük muştuluk tur gel bërü
Yüsuf eydür ben bu yêrden gitmeyem
Tâ ki suçum mâlike eytdürmeyem⁸⁰

Bu beyitlerde, Mısır Meliki'nin Yusuf'u zindandan çıkarmak istemesine rağmen, Yusuf'un suçsuzluğunun kanıtlanmadan zindandan çıkmayı reddettiği anlatılmaktadır. Yusuf, Mısır Meliki'ne ve adalet sistemine olan güvenini dile getirirken, aynı zamanda kendi onurunu ve haysiyetini koruma sorumluluğunu da yerine getirmektedir. Bu davranış, güven ve inancın, sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

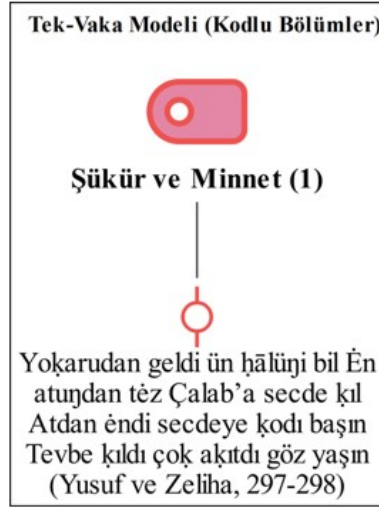
Sonuç olarak mesnevide güven ve inanç, sorumluluklarını yerine getirme konusunda kararlılık ve azim gösteren bireylerin önemli bir özelliği olarak vurgulanmaktadır. Yakup Peygamber'in Tanrı'ya olan inancı ve Yusuf'un adalet sistemine olan güveni, onların zorluklar karşısında sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli olan umut ve dayanıklılığı simgelemektedir. Bu alt tema, insanların güven ve inançlarını koruyarak sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmeleri gerektiğini vurgulayarak sorumluluk değerini pekiştirmektedir.

2.1.6.6. Şükür ve Minnet

Şema 21'de "sorumluluk" teması altında yer alan "şükür ve minnet" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁷⁹Şeyyad Hamza, 100.

⁸⁰Şeyyad Hamza, 67.

Şema 22*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Şükür ve Minnet*

Şema 21, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde şükür ve minnet temalarının nasıl ele alındığını gösteren bir beyiti içermektedir.

2.1.6.6.1. Şükür ve Minnettarlığın Sorumluluk Bilinciyle İlişkisi

Yokarudan geldi ün hâlünjî bil
Ên atundan tēz Çalab'a secde kıl
Atdan êndi secdeye kōdı başın
Tevbe kıldı çok aqıtdı göz yaşın⁸¹

Bu beyitlerde, Yusuf'un Tanrı'nın kendisine verdiği nimetlere şükrettiği ve O'na minnettar olduğu anlatılmaktadır. Yusuf'un atından inip Tanrı'ya secde etmesi, O'na olan saygısının ve bağlılığının bir göstergesidir. Ayrıca, tevbe ederek Tanrı'ya yönelmesi, hatalarının farkına varıp sorumluluklarını kabul ettiğini göstermektedir.

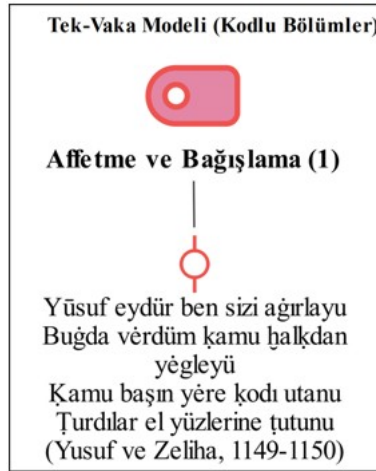
Mesnevide vurgulanan şükür ve minnet duygusu, sadece dini bir görev olarak değil, aynı zamanda sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir göstergesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'un Tanrı'ya şükretmesi ve O'na minnettar olması, onun sorumluluklarının farkında olduğunu ve bu sorumlulukları yerine getirmeye çalıştığını göstermektedir.

Sonuç olarak "şükür ve minnet" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir özelliğini temsil etmektedir. Bu alt tema, insanların kendilerine verilen nimetlere şükretmeleri ve hatalarından dönerek sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiğini vurgulayarak sorumluluk değerini pekiştirmektedir.

2.1.6.7. Affetme ve Bağışlama

Şema 22'de "sorumluluk" teması altında yer alan "affetme ve bağışlama" alt kodu, araştırma bulgularının daha net ve anlaşılır bir biçimde sunulmasına olanak sağlamaktadır.

⁸¹Şeyyad Hamza, 37.

Şema 23*Yusuf ve Züleyha Mesnevisinde Affetme ve Bağışlama*

Şema 22, Yusuf ve Züleyha mesnevisinde affetme ve bağışlama kavramlarının nasıl ele alındığını gösteren bir beyiti içermektedir.

2.1.6.7.1. Affetmenin ve Bağışlamanın Sorumluluk Bilinciyle İlişkisi

Yūsuf eydür ben sizi ağırlayı
Buğda vërdüm kamu halkdan yëgleyü
Kamu başın yëre kodı utanu
Tırdılar el yüzlerine tutunu⁸²

Bu beyitlerde, Yusuf'un kardeşlerini affettiği ve onlara karşı misafirperver davrandığı anlatılmaktadır. Yusuf, kardeşlerinin geçmişte kendisine yaptıkları kötülükleri unutmuş ve onları bağışlamıştır. Bu durum, affetmenin ve bağışlamanın, sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü affetmek, kişinin olumsuz duyguları geride bırakıp sorumluluklarını yerine getirmeye odaklanmasını sağlar.

Mesnevide vurgulanan affetme ve bağışlama, sadece bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluğun da bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf'un kardeşlerini affetmesi, onun olgun ve erdemli kişiliğini yansıtırken, aynı zamanda toplumsal barışı ve huzuru sağlamak için affediciliğin ve bağışlamanın önemini de vurgulamaktadır.

Sonuç olarak "affetme ve bağışlama" alt teması, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde sorumluluk sahibi bir birey olmanın önemli bir özelliğini temsil etmektedir. Bu alt tema, insanların birbirlerini affetmeleri ve geçmişte yaşanan olumsuzlukları geride bırakarak, sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği vurgusuyla sorumluluk değerini pekiştirmektedir.

3. Tartışma

Bu çalışma, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin çatı değerleri olarak tanımlanan adalet, saygı ve sorumluluk kavramlarının edebî düzlemde nasıl temsil edildiğini ortaya koymuştur. MAXQDA 2024 yazılımıyla gerçekleştirilen nitel içerik analizine göre, bu üç değer eserde yalnızca bireysel davranış düzeyinde değil, aynı zamanda olay örgüsü ve tematik yapının temel belirleyicileri

⁸²Şeyyad Hamza, 94.

olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu durum, mesnevinin değerler eğitimi açısından pedagojik bir kaynak olarak kullanılma potansiyeline işaret etmektedir. Elde edilen bulgular, adalet değerinin 50, saygı değerinin 89 ve sorumluluk değerinin 94 farklı beyitte belirginleştiğini göstermektedir. Bu dağılım, mesnevinin değerler eğitimi açısından zengin bir potansiyele sahip olduğunu ve Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin erdemli birey yetiştirme hedefiyle önemli ölçüde örtüştüğünü düşündürmektedir.⁸³

Adalet değeri bağlamında yapılan analizler, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinde bu kavramın çok boyutlu bir şekilde ele alındığını ortaya koymuştur. Suçsuzların korunması ve adaletin tecelli etmesi, suçun itirafı ve affedicilik, hakkaniyetin tesisi ve iftiranın reddi, dini değerler ve inanç, aile bağları ve sevgi, sabır ve metanet gibi alt temalar aracılığıyla adaletin farklı yönleri metinde belirginleşmektedir. Özellikle Yusuf'un olaylar karşısındaki adil ve hakkaniyetli tutumu (örn., suçsuz Bünyamin'i koruması, iftiraya karşı delil sunması), adaletin temel prensiplerini yansıtmaktadır. Yusuf'un affedici ve merhametli yaklaşımı (örn., kardeşlerini affetmesi, kölesini bağışlaması), adaletin sadece cezalandırma değil, aynı zamanda bağışlama ve şefkati de içerdiğini göstermektedir. Dini değerlere yapılan vurgu ve ilahi adalete olan inanç (örn., kötü eylemlerin cezalandırılacağı inancı), adalet anlayışının metafiziksel boyutunu ortaya koymaktadır. Aile bağları ve sevgi teması, adaletin sadece toplumsal düzeni değil, bireysel ve duygusal ihtiyaçları da kapsamı gerektiğini ima etmektedir. Zorluklar karşısında sabır ve metanet (örn., Yusuf'un kuyudaki sabrı), adaletin tecellisi için önemli bir erdem olarak sunulmaktadır. Bu bulgular, mesnevinin adalet kavramını, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin hak ve özgürlükleri koruma, hakkaniyetli davranma, ölçülü olma ve liyakate önem verme kazanımlarıyla paralellik gösterdiğini işaret etmektedir.

Saygı değeri ise metinde yalnızca kişiler arası hiyerarşik ilişkilerle değil, aynı zamanda kutsal olana, peygamberlere ve aşk gibi içsel deneyimlere yöneltilen çok katmanlı bir anlam çerçevesinde işlenmektedir. Yusuf'un yüce kişiliği, Züleyha'nın dönüşüm süreci ve rüya-secde motifleri, saygının metaforik ve duygusal boyutlarına işaret etmektedir. Bu çok katmanlı yapı, değerler eğitimi bağlamında "davranışsal" değil, "anlamsal" bir saygı geliştirme gerekliliğini ortaya koyar. Nitekim Maarif Modeli'nin "empati kurma", "nezaket" ve "millî-manevi değerlere bağlılık" ilkeleriyle de bu yönlü bir bağ kurulabilir.

Sorumluluk teması, eserin en belirgin ahlaki değerlerinden biridir. Yusuf'un görev ve rol bilinci, Yakup'un Tanrı'ya olan tevekkülü ve kardeşlerin sorumsuzluk-pişmanlık döngüsü, bireysel eylemlerin toplumsal sonuçlarını vurgulayan örnekler sunmaktadır. Bu yapı, değerlerin yalnızca soyut kavramlar değil; belirli yaşantılar yoluyla edinilebileceğine işaret etmektedir. Rokeach ve Schwartz'ın değer kuramlarıyla karşılaştırıldığında, Şeyyad Hamza'nın anlatımının hem terminal hem de enstrümantal değerlere (örneğin dürüstlük, sabır, bağışlama) işaret ettiği görülmektedir.

Yunus Yalçın'ın (2021) doktora çalışmasında, Şeyyad Hamza'nın eserlerinde en sık vurgulanan değerler arasında sorumluluk, iffet ve sabır yer almaktadır⁸⁴. Ancak bu çalışma, önceki araştırmalardan farklı olarak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem-Değer-Eylem çerçevesini esas alarak belirli değer kümelerine odaklanmıştır. Dolayısıyla, benzer metinlerin farklı değer sınıflandırmalarıyla analiz edilmesi, bulguların çeşitliliğini ve bakış açısının etkisini ortaya koymaktadır. Bu durum, değerler eğitiminin kuramsal temelleriyle yakından ilişkili olarak teorik çerçevenin bulgu üretiminde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Günümüzde metin temelli değer eğitimi yaklaşımları bağlamında, *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi yalnızca klasik bir edebî eser olarak değil, aynı zamanda değer aktarımını hedefleyen eğitim programlarında kullanılacak disiplinlerarası bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Karakter eylemleri ve temalar aracılığıyla geliştirilen ahlaki yapılar, bireylerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine katkı sağlayabilecek özgün örüntüler

⁸³MEB, *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli-Öğretim Programları Ortak Metni*, 5.

⁸⁴Yalçın, "Yusuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı", 288.

sunmaktadır. Bu bağlamda, benzer analizlerin farklı klasik metinler üzerinden yürütülmesi, değer aktarımında kültürel süreklilik ile pedagojik geçerlilik arasındaki ilişkiyi daha derinlemesine inceleme imkânı sunacaktır.

Sonuç

Bu çalışma, Şeyyad Hamza'nın *Yusuf ve Züleyha* mesnevisinin; adalet, saygı ve sorumluluk gibi temel değerleri, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin "Erdem-Değer-Eylem" çerçevesi doğrultusunda nasıl temsil ettiğini ortaya koyarak klasik bir edebî eserin çağdaş değer eğitimi açısından taşıdığı potansiyeli gözler önüne sermiştir. Nitel analiz sürecinde elde edilen veriler, mesnevinin yalnızca dini ve edebî yönleriyle değil; aynı zamanda pedagojik işlevselliğiyle de değerlendirilebilecek zengin bir kaynak sunduğunu göstermektedir.

İncelenen değerlerin her biri, karakter davranışları ve temalar yoluyla çok katmanlı biçimde yapılandırılmıştır. Yusuf'un adil ve affedici tutumu, Züleyha'nın saygı temelli dönüşümü ve Yakup'un sorumluluk bilinci, bu değerlerin somut yansımalarını oluşturmakta; böylece eser, bireyin içsel dönüşümüne dair etik örüntüler de sunmaktadır.

Araştırma, klasik edebî metinlerin çağdaş eğitim modelleriyle bütünleştirilmesine yönelik kuramsal ve uygulamalı bir katkı sunmakta; edebî mirasın değerler eğitimi aracılığıyla yeniden konumlandırılmasına imkân tanımaktadır. Literatürde Şeyyad Hamza'nın eserleri daha önce farklı değer sınıflamaları çerçevesinde incelenmiş olsa da bu çalışma Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin çatı değerlerini temel alarak literatüre özgün bir yaklaşım kazandırmaktadır.

Sonuç olarak *Yusuf ve Züleyha* mesnevisi hem tarihsel hem de güncel eğitim bağlamlarında değerlendirilebilecek zengin içerikli bir metin olarak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin "erdemli birey" yetiştirme hedefine katkı sağlayacak örnek bir edebî kaynak niteliğindedir.

Öneriler

Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Züleyha mesnevisi, adalet, saygı ve sorumluluk gibi temel değerleri derinlemesine işlemesiyle Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin erdemli birey yetiştirme vizyonu ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu bağlamda, mesnevinin eğitimde daha etkin kullanımı için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- **Eğitim Materyallerinde Kullanım:** Mesnevi, ortaokul ve lise düzeyindeki Türkçe ile Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde seçkin metinler arasında yer alabilir. Özellikle adalet, saygı ve sorumluluk temalarının işlendiği bölümlerin incelenmesi, öğrencilerin bu değerleri edebî bir bağlamda somutlaştırarak anlamalarına yardımcı olabilir. Öğretmenler, metindeki karakter analizleri ve olay örgüsü üzerinden değerler üzerine düşünme ve çıkarım yapma becerilerini geliştirecek pedagojik yaklaşımlar uygulayabilirler.
- **Disiplinlerarası Çalışmalar:** Mesnevi, edebiyat derslerinin yanı sıra sosyal bilgiler, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi farklı disiplinlerle ilişkilendirilerek değerler eğitimi bütüncül bir bakış açısı sunabilir. Yusuf kıssasının Kur'an-ı Kerim ve diğer dini metinlerdeki anlatılarıyla karşılaştırmalı çalışmalar, değerlerin farklı inanç sistemlerindeki yeri ve önemi konusunda farkındalık oluşturabilir.
- **Öğretmen Eğitimi:** Eğitim fakülteleri ve hizmet içi eğitim programlarında, klasik edebî metinlerin değerler eğitimi bağlamında nasıl kullanılabileceğine dair özel modüller ve atölye çalışmaları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, öğretmenlerin edebî metinleri değerler eğitimi aracı olarak kullanma becerilerini geliştirecektir.
- **Modern Uyarlamalar:** Mesnevinin temel değerleri ve ahlaki öğretileri, günümüz gençliğinin ilgisini çekecek modern uyarlamalar (tiyatro oyunları, animasyon filmleri, çizgi romanlar vb.) aracılığıyla daha geniş

kitlelere ulaştırılabilir. Bu tür çalışmalar, klasik eserlerin evrensel mesajlarının yeni nesiller tarafından anlaşılmasına ve içselleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu öneriler, Şeyyad Hamza'nın Yusuf ve Züleyha mesnevisinin değerler eğitimi alanındaki potansiyelini daha etkin bir şekilde kullanmaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Klasik edebî eserlerin bu türden analizleri hem edebî mirasımızın korunmasına hem de çağdaş eğitim sistemimizin değerler temelli hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Hulusi Geçgel
Author Details	¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Çanakkale, Türkiye
	0000-0002-9277-6417 hgecgel@comu.edu.tr

Kaynakça | References

- Alay, Okan. "Yusuf ve Züleyha Hikâyesinin Epizot Tahlili ve Motif Yapısı", *Folklor/Edebiyat*, 17/68 (2011): 167-180. erişim 10 Ekim 2025. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255378>.
- Arı, Ramazan. "Şeyyâd Hamza'nın Yusuf u Zeliha Hikâyesinde Beşerî His ve Hasletler". Yüksek Lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2011. Ulusal Tez Merkezi (302930).
- Bowen, Glenn. "Document analysis as a qualitative research method". *Qualitative Research Journal* 9, 2 (2009): 27-40.
- Braun, Virginia ve Victoria Clarke. "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology* 3, 2 (2006): 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.
- Creswell, John ve Cheryl Poth. *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. 4. bs. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2018.
- Çelik, Şeyma. "Şeyyâd Hamza'nın Yusuf ve Zeliha Mesnevîsinin Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve İncil Anlatılarıyla Mukayesesi." Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2021. Ulusal Tez Merkezi (701730).
- Dilçin, Dehri. *Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyhâ'sı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946.
- Genç, İlhan. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. 4. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2011.
- Gibbs, Graham R. *Analyzing qualitative data*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2007.
- Koçaslan, Tuğba Nur. "Şeyyad Hamza'nın Yusuf u Züleyha Mesnevisinde Rüya Motifi". Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2021. Ulusal Tez Merkezi (685224).
- Koncu, Hanife. "Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5, 10 (2007): 617-630.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*. 1. Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1966.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. "Yusuf Sûresi." hazırlayanlar Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1967.
- Merriam, Sharan B. *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass, 2009.
- Millî Eğitim Bakanlığı. *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli-Öğretim Programları Ortak Metni*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2025. PDF dosyası. https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/ortak_metin.pdf

- Purpel, David E. ve Kavin Ryan. *Moral education: It comes with the territory*. Bloomington, IN: Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1975.
- Rokeach, Milton. *The nature of human values*. New York: Free Press, 1973.
- Schwartz, Shalom H. "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries." In *Advances in Experimental Social Psychology*, edited by M. P. Zanna, vol. 25, 1–65. Academic Press, 1992.
- Stake, Robert E. *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 1995.
- Şentürk, Ahmet Atilla. *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Şeyyad Hamza. *Yusuf ve Züleyha*. Hazırlayan İbrahim Taş. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Yalçın, Yunus. "Yusuf ile Züleyha Mesnevilerinin Türkçe Derslerinde Değerler Eğitimi Amaçlı Olarak Kullanımı". Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, 2021. Ulusal Tez Merkezi (693017).